

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND

NARVA KOLLEDŽ
ÕPPEKAVA „NOORSOOTÖÖ“

Tatjana Mišina
AGRESSIIVSE KÄITUMISE AVALDUMISE PÕHJUSED MURDEEAS JA SELLEGA
TOIMETULEK NOORSOOTÖÖTAJATE ARVATES

Lõputöö
Juhendaja Nelly Randver

NARVA 2021

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Tatjana Mišina

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Tatjana Mišina,

(sünnikuupäev 04.01.1996)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Agressiivse käitumise avaldumine murdeas“, mille juhendaja on Nelly Randver;

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Narvas, 03.01.2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	5
1. TEOREETILINE LÄHENEMINE AGRESSIIVSELE KÄITUMISELE	7
1.1. Agressiivsus, agressioon ja agressiivse käitumise mõisted	7
1.2. Agressiivset käitumist seletavad teooriad.....	8
1.3. Agressiivse käitumise liigid	11
1.4. Noored ja agressiivne käitumine	13
1.6. Agressiivse käitumise tekke faktorid ja põhjused murdeas	14
1.7. Toimetulek agressiivse käitumisega.....	19
2. MURDEEALISTE AGRESSIIVSE KÄITUMISE PÕHJUSTE JA TOIMETULEKU UURING.....	25
2.1. Uuringu eesmärk ja ülesanded.....	25
2.2. Uurimisviis	25
2.3. Uuringu metoodika	25
2.4. Uuringu läbiviimine	26
2.5. Valim.....	26
2.6. Tulemuste analüüsi meetod.....	27
3. UURINGUTULEMUSTE ANALÜÜS JA ARUTELU	28
3.1 Intervjuu tulemused.....	28
3.2 Uurimustulemuste arutelu	34
3.3 Uuringu järeldused ja ettepanekud	40
KOKKUVÕTTE.....	42
SUMMARY	44
KASUTATUD KIRJANDUS.....	46
LISAD	50
Lisa 1. Intervjuu küsimuste kava.....	51

SISSEJUHATUS

Käesoleva lõputöö teema on „Agressiivse käitumise avaldumise põhjused murdeas ja sellega toimetulek noorsootöötajate arvates“.

Murdeiga on eluiga, kus noor ületab lapsea künnise ja valmistub täiskasvanu eluks. Murdeiga kestab tavaliselt 10.–18. eluaastani.

Lõputöö teema aktuaalsus seisneb selles, et viimasel ajal on Eesti suurenenud agressiivse käitumisega seotud teod. Samuti murdeealised puutuvad kokku agressiivse käitumisega nii ühiskonnas kui ka teleriekraanidelt ja arvutitest. Agressiivne käitumine esineb peaaegu kõigil inimestel, kuid sagedamini saavad täiskasvanud negatiivsete emotsioonidega hakkama ning murdeealistel pole endiselt vajalikke oskusi, teadmisi ja vahendeid agressiivse käitumisega toime tulemiseks. Sageli murdealine ei tule toime oma emotsioonidega ja vastuoludega, mis võib põhjustada agressiivset käitumist. Tihti ümbritsevad inimesed ei teada ega oska, kuidas aidata noorel oma negatiivsete emotsioonidega toime tulla. Noorsootöös selle probleemi lahendamiseks, noorsootöötajad loovad murdeealistele turvalise füüsilise ja psühhosotsiaalse keskkonna ja noori tegevusse kaasata. Samuti noorsootöötajad kasutavad erinevaid meetodeid agressiivse käitumisega toime tulemiseks.

Agressiivsus ja agressiivne käitumine murdeas on lahutamatu osa, sellepärast on viidud läbi järgmised uuringud.

2018. aastal korraldati uuringu õpilaste seas, kus uuriti antisotsiaalse käitumise ilminguid koolides ja kolmandik uuringus osalenud õpilastest (35%), vastas, et on puutunud kokku erinevat tüüpi agressiivse käitumisega (koolikiusamine, küberkiusamine) (Oja jt 2019: 39-41).

2013. ja 2014. aastatel viidi Eestis läbi uuring, milles osalesid 35 689 õpilast. Uuringus selgus, et 11 aastaste noorte seas on viimasel kuul üks või kaks korda koolikiusamist kogenud 22% - 26,2% noortest, 13 aastaste seas 22,7% - 20,8% noortest (Aasvee jt 2016).

Käesolev lõputöö erineb eelnevalt nimetatud töödest selle poolest, et ta on suunatud murdeealiste agressiivse käitumise avaldumisele noortekeskuses. Kuna noorsootöötajad puutuvad murdeealiste agressiooniga sageli kokku, huvitab autorit, kuidas murdeealistel väljendub agressiivne käitumine ja milliseid meetodeid noorsootöötajad kasutavad agressiivse käitumise vähendamiseks ja ennetamiseks.

Töö eesmärk on selgitada välja murdeealiste agressiivse käitumise põhjused, avaldumise viisid ja agressiivsusega toimetulek meetodid noorsootöötajate arvates. Eesmärgist lähtuvalt on töö autor püstitanud järgmised uurimisküsimused:

- Mis on agressiivne käitumine noorsootöötajate arvates?
- Mis põhjustab murdeealistel agressiivset käitumist noorsootöötajate arvates?
- Kuidas murdeealised tulevad toime agressiivse käitumisega noorsootöötajate arvates?
- Milliseid meetodeid noorsootöötajad kasutavad murdeealiste agressiivse käitumise vähendamiseks või leevendamiseks?

Uurimismeetodina on kasutatud kvalitatiivset uurimismeetodit – intervjuud noorsootöötajatega.

Lõputöö koosneb kolmest peatükist ja alapeatükkidest. Esimeses peatükis on defineeritud agressioon, agressiivsus ja agressiivse käitumise mõisted. Tuuakse välja noorte agressiivse käitumise tekkimise põhjused, agressiivse käitumise liigid, agressiivse käitumise avaldumine ja toimetulek agressiivse käitumisega. Teine peatükk on lõputöö empiiriline osa, kus kirjeldatakse uuringu metoodikat, uuringu läbiviimist, valimit ja tulemuste analüüsi meetodit. Kolmandas osas on esitatud uurimistöö tulemuste analüüs, arutelu ja nende põhjal tehtud järeldused.

Töö lõppeb kokkuvõttega.

1. TEOREETILINE LÄHENEMINE AGRESSIIVSELE KÄITUMISELE

1.1. Agressiivsus, agressioon ja agressiivse käitumise mõisted

Agressiivsusest rääkides tuleb kõigepealt seletada mõisted, sest agressioon ja agressiivsus ei ole samad mõisted (Keltikangas-Järvinen 1992: 5).

Sõna „agressiivsus“ tuleneb ladinakeelsest sõnast „*agressio*“, mis tähendab pealetungimist või millegi saavutamise vahendit (Niiberg, Urva 2009: 14). Mõned uurijad on samuti leidnud, et agressiivsus pole vaid viha välja elamine, vaid see on vajalik eesmärkide püstitamiseks ja nende elluviimiseks (Veike 2018: 7). Uurijad kirjeldavad agressiivsust kui tugevate emotsioonide kogumit. Need emotsioonid võivad väljenduda ka vihana (Cacciatore 2015: 30). Dolgova (2009: 5) väidab, et agressiivsus on isiksuseomadus, mis seisneb valmisolekus ja eelistuses vägivaldseid vahendeid kasutada oma eesmärkide saavutamiseks.

Agressiivsuse määratlemiseks on teadlased leinud vaatlusi käitumise faktide põhjal. Määratleti agressiivsust kui reaktsiooni, mille tagajärjel teine organism sai valu stiimuleid. Määratleti agressiivsust kui ühe inimese füüsilist tegevust või sellise tegevuse ohtu, mis vähendab teise inimese vabadust või geneetilist võimekust. Agressiivsuse kõige levinum määratlus on kahjulik käitumine (Platonova 2006: 7-8). Agressiivsus ei ole vägivald, see on muu tegu, võimas energia – tarmukus ja tahe (Cacciatore 2015: 30). Agressiivsus võib avalduda lühiajalise psüühilise seisundina, kuid ka isiksuse omadusena või isegi iseloomujoonena. See on motiveeritud destruktiivne käitumine, vormidele ja reeglitele mitte vastav käitumine ühiskonnas, tuues kaasa füüsilist ja moraalset kahju inimestele, kahjustades rünnatavaid (elus ja elutuid) objekte (Niiberg, Urva 2009: 14). Agressiivsus on struktuur, mis on inimese vaimsete omaduste keerukama struktuuri komponent (Platonova 2006: 7). Tänapäeval kasutatakse sõnu „agressiivsus“ ja „vägivald“ tihti sünonüümidena. Agressiivsus võib avalduda väga erineval moel. On olemas impulsiivne agressiivsus, s. t. vihast, ärritusest või hirmust tingitud kontrollimatu, hoolimatu vägivallahoog. Tahteline agressiivsus on tihtipeale seotud kuritegeliku käitumisega (Penthin 2003: 10).

Fromm ütles, agressioon ei ole reaktsioon välistele stiimulitele, see on sisemine pinge, mis nõuab tühjenemist ja leiab väljenduse hoolimata sellest, kas väline stiimul on olemas või mitte (Fromm 1994: 34). Dolgova kirjeldas agressiooni kui agressiivsuse ilmingut hävitavates tegevustes, mille eesmärk on kahjustada ühte või teist inimest (Dolgova 2009: 5). Agressioon tähendab inimeses peituvat jõudu, energiat. See on instinkt, käitumise motiiv, põhjus. Agressioon ei ole hälve (Niiberg, Urva 2009: 16). Agressioon on iseenesest neutraalne energia ja see, kuidas ta inimese

käitumist mõjutab, oleneb muust arengust (Keltikangas-Järvinen 1992: 5). Agressiooni võib defineerida kui käitumisviisi, millel on harilikult teistele pealetükkiv, nõudlik ja vastikust tekitav mõju. Psühholoogiliselt on see käitumisviis, mis väljendub isikutevahelistes suhetes sõnalise või kehalise vägivaldse toiminguna (Niiberg, Urva 2009: 14). Agressiooni määratletakse kui protsessi, millel on konkreetne eesmärk. Agressiooni eristatakse kui konkreetset käitumisvormi ja agressiivsust kui inimese psüühilist omadust (Dolgova 2009: 5).

Agressiivne käitumine on käitumisviis, kus kahjustatakse teiste huve ja rikutakse teiste õigusi (Krips jt 2012: 9). Krips jt selgitavad agressiivset käitumist, mille „puhul inimene rikub teise õigusi, sunnib teist selleks õigust omamata, tõstab teise peale häält, kurjustab, sõimab jms ja/või on vägivaldne“ (Krips jt 2012: 97). Agressiivset käitumist mõistetakse sageli välise motiveeritud tegevusena, mis põhjustab inimestele kahju, valu ja kannatusi (Dolgova 2009: 5).

Agressiivsus ja agressioon on vahend eesmärkide saavutamiseks, keskendudes vägivallale ja teise inimese kahjustamisele. Agressiivsuse ja agressiooni käsitletakse tahte, enesekinnituse ja oma väärkuse kaitsmise kontekstis. Uurijad on andnud mitu agressiivsust ja agressiooni määratlust. Samas kõiki neid määratlusi väljendatakse negatiivselt. Inimene, kes näitab agressiooni, kahjustab rünnaku esemeid, toob teistele inimestele moraalse ja füüsilise kahju. Agressiivne käitumine on väliselt väljendatud tegevus, käitumine, mis on motiveeritud destrukttiivne käitumine, mis on suunatud teiste vastu, mis on vastuolus inimeste omavahelise suhtlemise normide ja reeglitega. Agressioon kui soov domineerida (ülekaalus püüdlus). Agressiivsus on üksikisikute valmisolek näidata agressiooni tegevuste näol, mis kahjustavad ümbritsevaid inimesi. Tuleb meeles pidada, et agressioon ja agressiivsus on erinevad mõisted ning inimesed ajavad need mõisted tihti segi. On tähtis meeles pidada, et agressiivsus on elu lahutamatu osa. On palju teooriaid, kus on kirjeldatud sellele probleemile lähenemistest.

1.2. Agressiivset käitumist seletavad teooriad

On välja töötatud mitmeid teooriaid selle kohta, kust tuleneb inimese agressiivsus, kas tema enda individuaalsetest omadustest või keskkonnast ja mis on üldse agressiivsuse tekkepõhjused. Teooriad jagunevad kahte kategooriasse: need, mis leiavad, et agressiivsus on kaasasündinud, ja need, mis on arvamused, et agressiivsus on õpitud (Veike 2018: 8).

Kaasasündinud agressiivsus

Käitumispsühholoogias lähtutakse sellest, et nii loomadel kui ka inimestel on kaassündinud võitlusinstinkt. Konflikti puhkedes on nimetatud instinkt enesekaitse ja enesealalhoiu aluseks.

Agressioon ja võitluskihk vallandavad üleoleku- ja rahuldustunde, mida elusolend tajub kui meeldivat eduelamust. Selliste positiivsete tunnete näol oleks tegemist justkui sisemise kiitusega. Võitluskihu mahalaadimine mõjub rahustavalt, kuid ei vähenda agressiivsust ja sõjakust (Penthin 2003: 23).

Hingelu-teooriast lähtuvalt on hirmu ja ohutunnet kõigil äärmiselt raske taluda. Inimesel oleks justkui mingi sisemine kaitsemehhanism, mis muudab liiga suure hirmu ja ohutunde olematuks. See on võimalik juhul, kui asendada väljakannatamatult rasked tunded talutavate tunnetega, nagu ärritus, põlgus, raev (Penthin 2003: 24).

Samuti uuriti agressiooni frustratsiooni tagajärjena leidis, et frustratsioon viib alati agressioonini ja agressioon on alati frustratsiooni tagajärg. Selle teooria kohaselt on frustratsiooni kogenud isikul impulss agressiooniks. Mõnel juhul kohtub agressiivne tung mingisuguste väliste takistustega või surutakse hirm karistuse ees alla. Mõnikord võib agressioon olla suunatud mitte frustratsiooni tekitajale, vaid teistele objektidele. Inimese loomulik seisund ei ole agressiivne. Selle vaate kohaselt tuleneb inimese pikaajaline või intensiivne agressiivsus stressi tekitavatest sotsiaalsetest tingimustest. Teised uurijad täiendasid frustratsiooni teooriat sellega, et frustratsioon tekitab viha, mis loob valmisoleku reageerida agressiivselt (Platonova 2006: 13-14). Frustratsiooni-agressiooniteooria seisukohalt agressiivsust ja vägivalda ei kutsu esile mitte ainult tugev hirm ning ohutunne. Viha, ärritust ning kättemaksuiha tekitavad ka argielu pinged, pettumused ning sellest tulenevad enesehinnangu probleemid (Penthin 2003: 25). Eelnimetatud teooria pakub olulist teavet inimeste agressiivse käitumise konkreetsete põhjuste mõistmiseks, kuid see teooria ei anna täielikku alust inimeste agressiooni mõistmiseks (Bushman, Huesmann 2010: 246).

Õpitud agressiivsuse teooria seisukohalt inimese käitumine lähtub inimese kogemustest. Võib küll juhtuda, et käitumine sai alguse mingite juhuste kokkulangemisest, kuid edasi kasutab inimene seda päris teadlikult kui selgeks õpitud mustrit, mida teatud olukordades esitada, sest käitumise tulemusena on teiste reaktsioon kindlustatud (Tõnisson jt 2011: 6).

Malliõppimise teooria seisukohalt mingi konkreetse käitumisviisi, antud juhul agressiivse käitumise heakskiitmine võimendab sellist käitumist veelgi. Ning kuna toimepandud agressioonidel on tihti positiivne tagasiside, julgustab see ette võtma uusi vägivaldseid tegusid. Selle teooria kohaselt on agressiivsust põhimõtteliselt võimalik „õppida“. Selline õppimismeetod on väga tõhus (Penthin 2003: 24).

Oma raamatus Veike kirjutas, et agressiivne käitumine ei ole kaasasündinud, vaid õpitud lapsepõlves või noorena kogemuste põhjal (Veike 2018: 9). Inimesed käituvad agressiivselt kunad on aru saanud, et see tasub ära. Nad võivad olla seda õppinud lapsepõlves või noorukieas jäljendamise kaudu, oma isikliku kogemuse najal või niisama teisi vaadeldes (Niiberg, Urva 2009: 18).

Sotsioloogilised teooriad on kindlaks teinud, et agressiivsust kutsuvad esile ka teatud suhtlusstruktuurid (suured erinevused omandivallas). „Agressiivse lapse“ vastava käitumise kinnistumiseni võib viia ka sildi külgekleepimine, mille puhul nimetatud lapsele on teadvustatud ühiskonna ootus tema käitumisele (Penthin 2003: 25).

Mitmes töödes on uuritud, kuidas keskkonnategurid võivad agressiivsust suurendada ja vähendada. Nii näiteks uurijad väidavad, et inimesed muutuvad agressiivseks tõenäoliselt müra- ja mürarikas kui vaiksemas keskkonnas. Asjasse puutuvaks teguriks on kontrolli määr, mida nad müra üle omasid või arvavad omavat: kui inimesed arvavad, et saavad müranivood kontrollida, tundub see neile vähem stressitekitavana ja nad reageerivad sellele vähem agressiivselt. On näidanud, et inimesed reageerivad provotseerimisele agressiivselt tõenäolisemalt kuumas keskkonnas kui jahedas; kuumas oli ka agressiivse eeskuju imiteerimine tõenäolisem. Uurijad leidsid, et kuumust võib lugeda agressiivsusesse panustavaks teguriks, otsustades, et mässud ja füüsilised ründed tekivad tõenäolisemalt pikkadel kuumadel suveõhtutel linnasisestes oludes (Niiberg, Urva 2009: 18-19).

Fromm kirjutas agressiooniteooriadest. Fromm arvas, et koos elujanuga peaks olema kirg elava massi lagunemise, elamise muutmise üle algsele anorgaanilise olekusse. Surmainstinkt on suunatud elusorganismi enda vastu ja seetõttu on see teise inimese enesehävitamise või hävitamise instinkt. Lorenzi kohaselt inimeste agressiooni toidetakse pidevast energiaallikast ja see ei ole alati reaktsioon mingile ärritusele (Fromm 1994: 31-33). Oma raamatus Fromm kirjutas, et üks uurija tõi oma teoorias välja kaks elementi. Esimene - loomad, nagu inimesedki, on kaasasündinud agressiivsusega, mis aitab liikidel ellu jääda. Teine aitab selgitada inimese julma ja hävitavat impulssi. Nii elu edendavat kui ka hävitavat agressiooni ühendab sõna „agressioon“ (Fromm 1994: 31-33).

Tänapäeval on loodud palju teooriaid agressiivsuse tekkimisest. Peamiselt on agressiivsus kaasasündinud või õpitud. Mõned uurijad arvavad, et agressiivsus on kaasasündinud võistlusinstinkt, mis on olemas nii inimestel kui ka loomadel. Kaasasündinud agressiivsus toob kasu üksikisikule ja kogu liigile tervikuna, võimaldab kehal kohaneda väliskeskkonnaga. Teiselt

poolt õpitud agressiivsus tekib erinevate olukordade pärast. Õpitud agressiivne käitumine tekib, kui inimesed saavad aru, et see tasub ära. Inimesed õpivad agressiivset käitumist kogemuste kaudu.

1.3. Agressiivse käitumise liigid

Sotsiaalpsühholoogias on agressiivsust defineeritud kui teise isiku tahtlikku kahjustamist või haavamist. Agressiivse käitumisega indiviid inimese õiguste ega huvidega ei arvesta ning surub jõuga oma tahtmise läbi. (Krips 2019: 205). Inimesed käituvad teiste inimestega suheldes agressiivselt väga erinevatel põhjustel. Fromm määratleb agressiivse käitumise viise vastavalt eesmärkidele: pseudoagressiivsus, kaitseagressiivsus, konformne agressiivsus ja kuritahtlik agressiivsus (Krips jt 2012: 9-10).

Pseudoagressiivsus on käitumisviis, millega tehakse teistele kahju tahtmatult. See tuleneb ennekõike enese vajadustest. Siin pole eesmärgiks teisele liiga teha, vaid see juhtub kogemata (nt pallimängus). Sellise agressiivsuse eesmärgiks pole mitte teistele viga teha, vaid iga hinna eest võita (Krips jt 2012: 9-10).

Kaitseagressiivsust saab jagada reageerimiseks kas otsese või oletatava ohu puhul. Otsese ohu puhul (nt kallaletung) reageeritakse kohe. Oletatava ohu puhul hinnatakse situatsiooni, st võetakse vastu otsus, kui potentsiaalselt ohtlik oletatav ründaja on, millele järgneb kas kaitseagressiivne tegutsemine või mitte. Kaitseagressiivsust saab jagada reageerimiseks otsese ja oletatava ohu puhul. Otsese ohu puhul reageeritakse kohe, kas rünnatakse või põgenetakse. Oletatava ohu puhul hinnatakse situatsiooni, kus võetakse vastu otsus, kui potentsiaalselt ohtlik oletatav ründaja on, millele järgneb kas agressiivne tegutsemine või mitte (Krips jt 2012: 9-10).

Konformne agressiivsus tähendab agressiivset käitumist, mis ei ole tingitud indiviidi isiklikust soovist teistele liiga teha, vaid kellegi käsust. Konformne agressiivsus tuleneb kuulekusest. Konforme agressiivsus on eriti omane hierarhilistele sotsiaalsetele süsteemidele, kus kuulekus on väärtus ja vastuhakk patt (Krips 2010: 181).

Kuritahtlik agressiivsus on teise tahtlik kahjustamine ja sellega kaasneb sageli ka rahulolutunne. Kuritahtlik agressiivsus võib olla spontaanne ja ettekavatsetud. Spontaanse kuritahtliku agresiiivse käitumise vallandab situatsioon. Ettekavatsetud agressiivne käitumine võib olla tingitud ebaõigluse tunnetamisest enese suhtes või soovist saada rahuldust vägivallast (Krips jt 2012: 9-10).

Agressiivsust võib jagada füüsiliseks, kaudseks ja verbaalseks. Füüsiline agressiivsus kirjeldab füüsilist kahju tekitavat käitumist (Platonova 2006: 7). Kaudne agressiivsus viitab käitumisele, mis manipuleerib või kahjustab ohvri gruppi kuulumist ja tema suhteid kaaslastega (Phil 2012: 5). See võib olla tuntud sotsiaalse agressioonina või agressioonina suhtlemisel ja suhetes, nagu vältimine, ignoreerimine, tagarääkimine, valede kuulujuttude levitamine või teise isiku isikliku saladuse kolmandatele isikutele avaldamine (Niiberg, Urva 2009: 15). Verbaalne agressiivsus on solvangud või ähvardused (Phil 2012: 5). See võib olla röökimine, sõimamine, narrimine (Niiberg, Urva 2009: 15).

On eristanud pahaloomulist ja healoomulist agressiooni. Healoomuline agressioon aitab elu säilitada ja on kohanemisvõimeline. Politseinikud kasutavad sageli agressiivseid tegevusi, mille eesmärk on täita ametialaseid kohustusi. Selline agressioon hõlmab ka enesekaitset või pseudoagressiooni, mille tagajärjel tekitatakse tahtmatult kahju (Platonova 2006: 10).

Pihl oma raamatus kirjutas, et on eristanud instrumentaalset ja emotsionaalset agressiivsust ning väidab, et need pärinevad erinevatest allikatest (Pihl 2012: 4). Instrumentaalsel agressioonil on konkreetne eesmärk: pakkuda seda, mis on vajalik või soovitatav. Hävitamine iseenesest pole eesmärk, see on vaid abinõu eesmärgi saavutamiseks (Fromm 1994: 181).

Kui agressiivsel teol on kindel eesmärk, mida sellise käitumisega saavutada tahetakse, peetakse seda instrumentaalseks agressiivsuseks. Kui viha akt toimub emotsiooni ajel ilma tagajärgi ja soovitud tulemust kaalumata, on see emotsionaalne või uue eristuse järgi ka impulsiivne agressiivsus (Pihl 2012: 4-5). Instrumentaalne agressiivsus sisaldab võistlevat momenti saamaks endale objekti või staatust (juveelid, raha, territoorium jms), mida teine isik omab (Neyvaldt 2007: 7).

Feshbach leidis, et on olemas agressiivne käitumine, mida nimetatakse - ekspressiivselt agressiivseks. Feshbach'i sõnade kohaselt sünnib ekspressiivne agressiivsus vastuseks vihapõhjustavatele tingimustele nagu solvangud, füüsilised rünnakud või isiklikud läbikukkumised. Feshbach märgib, et ekspressiivse agressiivsuse puhul on kallaletungija eesmärk panna oma ohver kannatama ning et antud kategooriasse kuuluvad seega paljud tapmised, vägistamised ja teised vägivaldsed kuriteod, mis on suunatud ohvri vigastamisele (Feshbach 1964: 216).

Määratleti pahaloomulist agressiooni kui destruktiivsust, mis pole seotud elu päästmisega. Ta kirjeldab destruktiivsust laiemas sotsiaalses ja kultuurilises kontekstis. Lisaks kättemaksule ja

erilisele iseloomule on olemas ka ekstaatiline hävitavus, mille põhjustavad mõned usukultused ja ideoloogilised liikumised (Platonova 2006: 11).

Sotsiaalsühholoogid eristavad agressiivsuse kahte tüüpi – üks on impulsiivne raevupuhang, mis sünnib sisemisest ja kustumatust vihast ning on lõppeesmärgiks omaette. Ent agressiivsus võib olla ka vahendiks mingi omakasupüüdliku eesmärgi saavutamisel. Oletatakse koguni, et need kaks agressiivsuse liiki sünnivad inimese erinevates ajupooltes (Niiberg, Urva 2009: 15-16).

Uurijad on kindlaks teinud palju agressiivse käitumise liike. Peaaegu kõigil agressiivse käitumise liikidel on negatiivne määratlus, kuid mõnel juhul võib agressiivsus olla vajalik, aidates kaasa elu säilitamisele - see on healoomuline agressioon. Agressiivse käitumise eesmärk on eelkõige kahjustada teist. Inimesed kasutavad agressiivsust erinevatel juhtudel ja inimene kasutab elu jooksul agressiivsust eesmärkide saavutamiseks või enda kaitsmiseks.

1.4. Noored ja agressiivne käitumine

Noorte agressiivsus see on noorte eneseväljendus sellele, et ta ei saa teha asju nii, nagu ta tahaks teha. Agressiivsuse allikaks võivad olla piirangud, individuaalsed eripärad-, vanemate inimeste käitumise jäljendid või emotsioonid. (Hiemäe, Kivisaar 2011: 212).

Murdeas arenevad ja tugevnevad iseloomu- ja tahteomadused. Kõige olulisem selles eluperioodis on kuulumine eakaaslaste gruppi ning positsioon. Intellektuaalne muutus selles eas võimaldab paljudel noorukitel mõelda sama abstraktselt kui täiskasvanud. Samuti noorukile on füüsiline muutus väljakutseks. Nende isiksuseomaduste stabiilsus on väiksem kui täiskasvanutel, sest isiksus alles kujuneb välja ja mitmed isiksuseomadused muutuvad selle ea jooksul. Murde- ja noorukiea piirid on varieeruvad, kuid murdeiga seostatakse peamiselt füüsiliste, noorukiiga aga sotsiaal-kultuuriliste muutustega inimese elus (Uueni 2014: 15-16).

Vanuses 10-15 eluaastat algab eelpuberteet. Kasvab iseenese uurimine ja enesekriitika. Fantaasia, õudus, zombid ja vägivald mõjuvad ligitõmbavalt ning see on näha ka laste loomingus. Vanuses 15-19 eluaastat otsib noor oma tõelist mina ja tegeleb oma identiteedi kujundamisega. Selles vanuses võib nooruk tunda viha, raevu ja häbi selle üle, et tema saatuseks on olla just see, kes ta on. Nooruk kardab, et ta ei leia endale sobivat kampa, õiget viisi teistega suhtlemiseks, ta pelgab üksijäämist. Noor inimene eraldub üha selgemalt nii füüsiliselt kui ka vaimselt. Koolis käitub ebaviisakalt, bussis lärmab. Täiskasvanut provotseerides püüab esile kutsuda agressiivsust. Nooruk võib jääda ilma loata sõprade juurde ööbima või isegi korraks kodust põgeneda. Koolist puudub põhjuseta ja sageli unustab koolitööd tegemata. Vägivald kui

selline ja selle kasutamine pakub samuti huvi. Meelepaha kasvades reageerivad noored tõenäolisemalt probleemi käitumise ja vägivallaga (Cacciatore 2015: 140-155).

Agressiivsus kasvab ning lihased muudavad võimalikuks agressiivsus kasvab ning lihased muudavad võimalikuks füüsilise jõu kasutamiseks teiste inimeste või asjade suhtes. Ette võib tulla kaklusi ja nooruk on teinekord ka ise oma reaktsioonide tugevusest üllatunud. Noored võivad hakata sülitama ja rõhitsema. Selles eas on palju riske. Kõik, mida täiskasvanud või vähemalt oma vanemad ütlevad – ärritab. Endast julgemaid imetledes võib nooruk sattuda valede inimeste seltskonda. Selles vanuses noor peegeldab oma tegusid täiskasvanute reaktsioonide kaudu, teeb salaja keelatud tempe ja katsetab vahelejäämisega (Cacciatore 2015: 129-138).

Noorukieas ja varases täiskasvanueas leiavad aset mõningad muutused isiku agressiivsuse tasemes ja ilmingutes. Esiteks võib agressiivsuse tase kokkupõrkes tõusta määrani, mil isik tekitab kehavigastusi või koguni tapab teise inimese. Seda osaliselt selle tõttu, et vanuse suurenemisega kaasneb noorukil füüsilise jõu tugevnemine, osalt aga relvade kerge kättesaadavuse tõttu. Veel üks muudatus noorukieas on omaealiste koondumine gruppidesse, et sooritada vägivaldseid tegusid, näiteks nooremate õpilaste sundimine tegema midagi vastu nende tahtmist (nt. teiste kohta andmete andmine, mingi eseme loovutamine vms.). Grupisisesed suhted võivad asetada agressiivsuse ja teised kuritegeliku käitumise vormid sellisele positsioonile, et need võivad grupi liikmele näida normaalse, kui mitte lausa ainuõige käitumisviisina (Jazōkov 2007: 10).

Noorte sotsiaalne areng sõltub otseselt tema lähedastest inimestest (Keltikangas-Järvinen 1992: 12). Noorte arengu jaoks on olulise tähendusega vaba aeg ja selle mõtestatud sisustamine. Kõik noored vajavad tunnustust ning kui pere ja kool seda ei võimalda, otsitakse seda mujalt. Olulist rolli noore võimete ja oskuste arendamisel ning riskikäitumise ennetamisel omab noorsootöö (Vanem 2014: 17).

1.6. Agressiivse käitumise tekke faktorid ja põhjused murdeas

Inimesed vajavad agressiivset energiat arenemiseks. Kui eeldada, et agressioon on loomulik positiivses mõttes, siis tekib küsimus, millised faktorid on vajalikud, et inimene suudaks agressiooni enese ja teiste heaks kasutada ega muudaks seda hävitavaks vägivallaks (Baum 2004: 6-7). Penthin arvab, et agressioon tekib paljude erinevate faktorite mitmepalgelisel segunemisel. Mõned inimesed on rahulikud ja leplikud, teised on elavamad, kaldudes käituma

impulsiivselt või äkiliselt ning isegi agressiivselt. Sellised eeldused ning iseloomujooned sõltuvad paljuski pärilikest algetest (Penthin 2003: 26)

Dolgova arvates faktorid, mis soodustavad agressiivse käitumise tekkimist, võivad olla järgmised:

- individuaalsed faktorid - psühholoogilised asotsiaalse käitumise eeltingimused, mis raskendavad lapse kohanemist ühiskonnas;
- psühholoogilis - pedagoogilised faktorid – kooli ja koduse kasvatuses puudujäägid;
- sotsiaal-pedagoogilised faktorid – ebasoodsad suhted peres, koolikaaslaste ja sookaalsastega;
- isiksuslikud faktorid – laps ise aktiivselt valib, kellega suhelda;
- sotsiaalsed faktorid, mis kujundavad sotsiaal majanduslike tingimuste tulemusel (Dolgova 2009: 6-7).

Laste ja noorte agressiivset käitumist mõjutab perekond (Hay, Loeber 1997: 378). Lapsed omandavad valdava osa oma käitumismallidest, hoiakutest ja väärtusorientatsioonidest vanematelt (Krull 2018: 127). Tihti muutuvad noored agressiivseks, kui neil jääb puudu armastusest, kui vanematel puudub aeg või tahtmine lastega tegeleda, kui vanemad on autoritaarsed ja kasutavad vägivalda (Krips jt 2012: 16). Laste esimesteks ja kõige olulisemateks eeskujudeks on üldjuhul nende vanemad, vanavanemad või teised lähedased inimesed. Kui nimetatud isikud käituvad agressiivselt, on nad lastele negatiivseks eeskujuks. Lapsed, nähes agressiivset käitumist, matkivad seda, omandades selle läbi arusaama, et agressiivsusega võibki jõuda teise inimese suhtes valitsevale positsioonile ning saada kasu (Jazõkov 2007: 13). Füüsilise jõu kasvades noorukieas tekivad lapse ja vanemate vahel sageli konfliktid (Loeber, Hay 1997: 378). Laps käib läbi perekonnas esimese sotsialiseerumise protsessi. Perekonnaliikmetega suhete näitel õpib noor suhtlema teiste inimestega (Baron, Richardson 1998: 93). Noore agressiivset käitumist mõjutab pereliikmete agressiivne käitumine tavaelusituatsioonides, näiteks karjumine, sõimamine, ebaviisakus, alandamine, etteheited ja solvangud (Dolgova 2000: 8). Oma mõju võib olla ka perekonna struktuuril. On uurimusi, mille põhjal võib väita, et paljud agressiivsed lapsed on üles kasvatatud ühe vanema poolt. Võib 75% tõenäosusega kinnitada, et laps, keda kirjeldatakse kui kergesti kaklustesse sattuvat, pärineb ühe vanemaga perekonnast. Kuid selle aspekti juures mängib oma rolli ka naabrus (Jazõkov 2007: 15).

Lapsed omandavad palju erinevaid käitumisviise ainuüksi juba oma vanemaid, aga ka teisi nende jaoks olulisi inimesi jälgendades (Neyvaldt 2007: 13). Situatsioonid, mis kõige enam soodustavad agressiivse käitumise õppimist, on järgmised:

- 1) lapsel on agressiivse käitumise jälgimiseks palju võimalusi;
- 2) last julgustatakse agressiivselt käituma;
- 3) laps on tihti agressiivse käitumise objektiks (Huesmann 1988, ref Bartol 1995: 190). Perekonnaliikmed, eriti vanemad, võivad olla väga mõjukad eeskujud oma lastele, seda kuni noorukieani. Varajases noorukieas hakkavad noorukite üle rohkem domineerima nende kaaslased (Bartol 1995:191).

Kui vanemad kasutavad tavaliselt agressiivset käitumist ja noor seda näeb, siis noor leiab, et löömine on normaalne ning kui vanemad ei pööra tähelepanu noore agressiivsele käitumisele, siis noored arvavad, et selline käitumine on tavaline ja lubatud (Niiberg, Urva 2009: 20-21; Neyvaldt 2007: 13).

Järelevalveta kasvanud noorukitel on sageli kalduvus sattuda sõltuvustesse, nagu varajane suitsetamine, alkoholi tarbimine, narkootikumid ja mürgised ained. Selliseid noorukeid iseloomustab koolist põgenemine, noorukite antisotsiaalsete rühmadega seotus ja kuritegude toimepanemine. Selle tulemusel kujunevad sellised iseloomuomadused nagu pahatahtlikkus, võitluskalduvusega agressiivsus ja muu negatiivne käitumine (Guljaeva 2002: 108).

Rüdiger Penthin kirjutab raamatus „Agressiivne laps“, et „Vanemate ükskõikne suhtumine nooresse võib ärgitada neis agressiivset käitumist kahel põhjusel. Esiteks – noored kogevad, et agressiivsele käitumisele pööravad vanemad tähelepanu (olguigi et enamasti negatiivset tähelepanu). Teiseks – vanemliku kontrolli puudumine viib selleni, et vanemad ei suuda korrigeerida noorte väärkäitumist. Enamasti võivad lapsed teha, mida nad iganes tahavad, neil puudub vanemlik eeskuju ja kontroll“. (Penthin 2003: 39).

Noor käitub agressiivselt, kui tema vanemad ei väljenda armastust, ei selgita reegleid ja mõisteid, mis on hea ja mis on halb (Krips jt 2012: 31).

Perekonna järel tähtsuselt järgmiseks noorte sotsiaalse arengu mõjuriks on suhtlemine eakaaslastega (Krull 2018: 131). Noored õpivad teiste noortega suheldes erinevaid käitumismustreid. Kaaslastega suheldes tekivad ka erinevad agressiivse käitumise vormid. Uuringud näitavad, et murdeas kogunevad agressiivsemad noored sageli agressiivsete eakaaslastega rühmadesse (Baron, Richardson 1998: 104-105). Agressioonil on kalduvus

laieneda ning tugevneda. Halvasti käituv noor leiab endale klassis peagi mõttekaaslase ning ka agressiivset käitumist klassis hakatakse matkima (Keltikangas-Järvinen 2011: 44).

Noorukiea alguses pole kõige agressiivsemad noored sugugi enesessetõmbunud ja seltsimatud. Nad loovad sotsiaalseid sidemeid teiste hälbivalt käituvate eakaaslastega. Need sidemed võivad muutuda külgetõmbavaks ka neile noortele, kes varem polnud ei agressiivsed ega teiste poolt tõrjutud. Kuritegelike gruppide petlik võlu võib seega tekitada agressiivsuse noores, kellel varem selliseid probleeme polnud. Selline protsess on mõnele ühiskonnale omasem kui teistele (Jazõkov 2007: 16).

Krips jt toovad välja noorte agressiivse käitumise põhjused:

- noored vajavad tähelepanu;
- kodus ei õpetatud, kuidas tuleb käituda teiste inimestega;
- õpetaja on solvanud neid;
- teised käituvad noortega halvasti ja noored vastavad samaga;
- noortel pole head eeskujud, kuidas õigesti käituda (Krips jt 2012: 28-29).

Agressiivse käitumise mõjutajaks peetakse ka massimeediat, mis omab käitumisele negatiivset mõju (Uibo 2014: 7).

Noorte agressiivse käitumisele mõjub televisioon. Liigne telerivaatamine ja vägivaldne telemeedia võib põhjustada noortes agressiooni (Raudsepp 2012: 9). Televisioon näitab erinevaid vorme ja stereotüüpe, mis pole alati ühiskondlikult heaks kiidetud. Agressiooni ilmumine filmidesse, teleseriaalidesse, teleekraanide uudistesse viib sageli selleni, et noored jäljendavad sageli selliseid käitumisstiile alateadlikult ja peavad seda normiks (Tšernõh 2014: 121). Paljud noored vaatavad televiisorit üksinda ning seda piiramatul hulgal. See aga võib põhjustada mitmeid füüsilisi, sotsiaalseid ning emotsionaalseid probleeme, näiteks ülekaalulisust, unehäireid, tähelepanupuudulikkust, agressiivsust ja introvertsust (Häidberg 2013: 7).

Noored kannavad tihti peale televisioonist nähtud agressiivsuse üle pärisellu. Teleekraanil nähtud vägivald vähendab positiivse sotsiaalse käitumismustri tekkimise tõenäosust, kuid suurendab erutuse, agressiivsete mõtete ning käitumise tekke tõenäosust (Häidberg 2013: 7). Liiga palju aega teleri ees veetmine toob noorukieas kaasa negatiivseid tagajärgi. See toimub järk-järgult. Negatiivsete saadete vaatamine - agressiivsuse kuvamine - enda võrdlemine tegelasega - agressiivse käitumise kasutamine probleemide lahendamisel, mis viib agressiivse käitumise kasutamiseni reaalses elus (Tšugunova jt 2016: 55).

Lisaks telerile mõjutab noorte käitumist internet. Tänapäeva maailmas tänu internetile on võimalus kiiremini, lihtsamini ja mugavamini suhelda ning saab koguda uusi kontakte- tutvusi. Veebikeskkonnas koostatakse ja jagatakse õppe- ja töömaterjale (Mäger 2014: 15). Kuid internetil on ka teine külg, mis mõjutab noori ja nende käitumist negatiivselt. Kasutades interneti mitmekesiseid võimalusi, puutuvad noored ühtlasi kokku ka mitmete riskidega (Romanenkov 2014: 17). Interneti kasutamisel võivad esineda negatiivsed sotsiaalsed interaktsioonid nagu küberkiusamine ja seksuaalsele kõlvatusele ahvatlemine, samuti materiaalsed kaotused tulenevalt hasartmängu mängimisest või muul moel petta saamisest, aga ka laste väärtustele ja arengule kahjuliku informatsiooni pealetungina (Värnik jt 2015: 63)

Efimova ja Beresneva kirjutavad, et need, kes jälgivad sageli vägivalda või puutuvad silmitsi agressiooniga kokku internetis hakkavad ümbritsevat maailma tajuma vaenuliku, ähvardavana, mis viib reaalses elus agressiivse käitumiseni (Efimova, Beresneva 2016: 111). Internetisuhtluseks kohandatud agressiivsuse verbaalsed vormid kanduvad üle ka teismelise virtuaalsesse suhtluskeskkonda. Tänapäeva maailmas kasutatakse teist sõna "trollimine", mis tähendab rünnakuid, ropendamist ja solvanguid, sageli ebasüüdsate sõnadega. Noorte sisemaailm on vormimatu isiksuse tõttu sageli habras ja selle tasakaalu on lihtne rikkuda. Sageli korraldavad kiusamise veebis ja reaalses elus noorukid, kellel on kalduvus avaldada füüsilist ja verbaalset agressiooni, mis viib sageli autoagressiooni äärmusliku vormini – vabaturmani (Efimova, Beresneva 2016: 113-114). Samuti leitakse, et korduvad negatiivsed ütlused, mis on tehtud lapse või noore mängimise jooksul, tekitavad nendes agressiivseid käitumisreaktsioone (Krips jt 2012: 16).

Noorte agressiivse käitumise väljakujunemise põhjuseks võib olla intellektuaalse arengu puudulikkus – kehaline, ajutalitlusest tingitud puue. Õpiraskustega noortele mõeldud erikoolides tuleb sageli ette kehavigastuste tekitamist. Agressiivselt käituvad noored suudavad tajuda vaid oma tegevuse hetkelist tagajärge. Väärkäitumine võib kaasa tuua pikemaajalisi ebameeldivusi. Geneetiliste ja kehaliste eelsoodumuste olemasolu korral võivad agressiivse käitumise väljakujunemisele avaldada mõju näiteks sotsiaalpsühholoogilised tegurid (Penthin 2003: 26).

Kornienko on rõhutanud, et on olemas neli põhjust, miks agressiivsus tekib noortel:

- 1) kui noorte tegevusi on piiratud (keelud, karistused);
- 2) kui noor ei oska (ei saa) reageerida teistmoodi;
- 3) kui noorte ümbruskonnas kõik käituvad samamoodi;
- 4) kui noor on vihale aetud (vihane, pahur) (Kornienko 2012: 8).

Fromm kinnitas, et mõnikord inimesel on kinnisidee- ja nu hävitada kas iseennast või teisi inimesi. Agressioon oma olemuselt ei ole reaktsioon ärritusele, vaid kujutab endast omamoodi liikuvat impulssi, mis on kehas pidevalt olemas inimese enda olemuses (Fromm 1994: 32). Erinevad autorid on leidnud sarnaseid jooni korduvalt agressiivselt käituvate inimeste puhul. Need on ebapiisav empaatiavõime, positiivne hoiak agressiivsete käitumisviiside kasutamise suhtes, enesekontrolli puudulikkus ja liigne enesekesksus. Sagedasti on leitud, et agressiivselt käituvatel inimestel on positiivne hoiak agressiivse käitumise suhtes ja negatiivne hoiak ohvri suhtes (Krips jt 2012: 9).

Noorte rünnaku põhjustab sageli tema oskamatus oma negatiivsete tunnetega toime tulla, sellega liituvad sotsiaalse õppimise teel omandatud käitumisviisid ja piisav annus pahaolu, mis vallandab konkreetse agressiivse akti (Kraav jt 2017: 85).

Noorukieas tekib soov konflikti minna kogu maailmaga, eriti õpetajate ja vanematega, kes piiravad elu. See periood on kõigi teismeliste jaoks kõige raskem. Peamine tegur ja põhjus, miks agressiivsus tekib, on perekond. Kui peres kasutatakse kiusamist, siis noorte jaoks on see normaalne elu osa ja noor kasutab agressiivset käitumist väljaspool perekonda. Lisaks perekonnale mõjutavad agressiivset käitumist ka sotsiaalsed tegurid ja suhtlemine eakaaslastega. Noorukid otsivad endale sageli autoriteete ja leiavad neid sellistest rühmadest, mis on teiste inimeste suhtes agressiivsed. Noored õpivad teiste noortega suheldes erinevaid agressiivse käitumise mustreid. Koos eakaaslaste mõjuga mõjutab ka koolikeskkond, sest koolis kasutavad noored agressiivset käitumist teiste eakaaslaste peal. Interneti kasutamine ja teleri vaatamine mõjutab agressiivsuse teket tänapäeva maailmas väga tugevalt. Sagedane telerivaatamine, kus levitatakse agressiivset käitumist, mõjutab noorukite käitumist negatiivselt. Tänapäeva maailmas kasutavad noored sageli interneti oma agressiivsuse väljendamiseks teiste noorte kiusamisega. Agressiivsuse ilming tuleneb erinevatest teguritest ja põhjustest. Selle vähendamiseks peab välja selgitama, kust tuleb agressiivsus ja agressiivne käitumine.

1.7. Toimetulek agressiivse käitumisega

Noored peavad õppima, kuidas saada hakkama agressiivsete tunnetega (Woolfson 2004: 180).

Noorte sotsiaalne areng sõltub otseselt tema lähedastest inimestest (Keltikangas-Järvinen 1992: 12). Noorte arengu jaoks on olulise tähendusega vaba aeg ja selle mõtestatud sisustamine. Kõik noored vajavad tunnustust ning kui pere ja kool seda ei võimalda, otsitakse seda mujalt. Olulist rolli noore võimete ja oskuste arendamisel ning riskikäitumise ennetamisel omab noorsootöö

(Vanem 2014: 17). Noored vajavad teadmisi, kuidas kehva tunde ja keeruliste emotsioonidega toime tulla, neile ei piisa vaid sellest, kui näidata teed õige otsuseni jõudmiseks. Noortele tuleks õpetada nii raskustega toime tulemist kui ka meeldivas suunas püüdlemist (Cacciatore 2015: 31).

Noorsootööl on oluline roll noore jaoks mitmekülgsete teadmiste, oskuste ja hoiakute (organiseerimis-, meeskonnatöö oskus, loovus, enesejuhtimine jpm) arendamisel, noore võimestamisel ja eelduste loomisel sujuvaks iseseisvumiseks, aga ka töökogemuse saamisel, teadlikkuse suurendamisel tööturu muutustest ja noorte kui väärtuskandjate ning väärtuste eestkõnelejate võimestamisel (Noortevaldkonna... 2021: 5).

Noore jaoks on oluline saada võimalus kasvada turvalises pere- ja kogukonas. Noore andeid, huvisid ja loovust tuleb tunnustada ja neid peab olema võimalus arendada (Noortevaldkonna... 2014: 5).

Agressiivsuse vältimiseks või vähendamiseks tuleb aidata noortel oma tunnete reguleerimisega paremini toime tulla. Tunnustus sisuka mängu, heade ideede või muu sellise kohta näitab, et täiskasvanu näeb ja väärtustab noorte head käitumist (Kraav jt 2017: 85).

Noortega, kes agressiivselt käituvad, tuleb tegeleda pidevalt, kehtestada normid ja reeglid. Eelkõige tuleks probleemset käituvat õpilase puhul välja selgitada, kas käitumisprobleemid on sotsiaalsed või on vajalik meditsiiniline sekkumine. Sekkumismeetodite efektiivsus sõltub ka sellest, kui hästi teevad õpetajad ja tugispetsialistid omavahel koostööd. Oluline, et õpetajad teaksid ennetusmeetodite (viha ohjamine, sotsiaalsete probleemide lahendamise oskused) eesmärgi ja tegevusi, mida tugispetsialistid õpilastega läbi viivad, seeläbi tugevdades õpilaste toimetulekuoskusi (Ellamik 2020: 16).

Selleks et lapsed suudaksid oma emotsioonidega toime tulla ja neid teistega suhtlemisel konstruktiivselt kasutada, peavad nad õppima oma emotsioone väljendama ja vastu võtma igasugust tagasisidet, mida lähimad inimesed neile jagavad (Juul 2012: 71-72).

Tuleb mõista noore emotsionaalseid vajadusi – kui need on rahuldatud, siis on noor õnnelik ja rahul; kui aga mitte, siis võib tema käitumine muutuda agressiivseks (Woolfson 2004: 112).

Noorte jaoks peab olema eeskuju. Täiskasvanud ei tohi ise esita mustreid või näiteid negatiivsest, agressiivsest käitumisest (Cacciatore 2015: 220).

Noorsootöötaja võib murdeealiste agressiivse käitumise ennetamiseks kasutada järgmiseid viise:

1. Viia koos noortega ellu tegevusi, mis loovad nende ümber keskkonna, kus tuntakse end toetatuna, hinnatuna ja tunnustatuna. Toetada seeläbi nii noore enesehinnangut kui võimalust olla stabiilses keskkonnas, osa toetavast grupist. Noorsootöötaja toetus noorte tegemistele, tähelepanelik ja kõiki kaasav ning eeskujuks olemine nii sõnades kui tegudes on ühed mõjusaimad vahendid;
2. Peretasandil puuduolevate kaitsetegurite kompenseerimiseks, tuleb luua koos noortega ühiseid norme ja traditsioone. Need saavad toetada stabiilsust, mida mõned noored kusagil mujal ei tunne, ning aitavad tekitada grupitunnet;
3. Soodustades noortes uudishimu teket, tutvustades võimalusi ning julgustades proovima seda, mis arendab, aitad kaasa noore tõelise huvi leidmisele ning huvitegevustega seotud kaitsefaktorite tugevnemisele;
4. Jääda tõsiseks, kui kellegi üle naerdakse. Isegi mitte siis, kui tundub, et ka noor ise võtab asja naljana. Esiteks ei pruugi ta omaealiste seltskonnas välja näidata, et tegelikult polnud käsitletav tema jaoks naljaks. Teiseks võib kaotada nii võimaluse, et noor teid tegelikult usaldaks. Kolmandaks otsustage, kuidas olukorrale reageerite – pöörake tähelepanu kohe, tõstatatud teema sarnases kontekstis, rääkige noortega eraldi vms. Eriti oluline on see isiksus- ja käitumishäiretega noorte puhul, kes on tavapärasest veelgi tundlikumad;
5. Kui mõni noor teeb nalja surma või enesetapu teemadel, kipub väga kergelt ärrituma või vigastab end tahtlikult, siis tuleb pöörata sellele privaatsetl tähelepanu. Tuleb uurida, millest see tulla võib, selgita mõju, näidata noorsootöötaja muret tema pärast ning pakuda abi (Jüristo 2014: 92-93).

Enamikule noortest läheb vaja terve lapsepõlve jagu kogemusõpet, et nad õpiksid oma agressiivsete tunnetega toime tulema, destruktiivseid tundeid kontrollima ja destruktiivseid konstruktiivsetest eristama (Juul 2012: 68).

Selleks et vältida agressiivset käitumist, tuleb:

1. Oma piire kehtestada ilma agressiivseks või vägivaldseks muutumata.
2. Tunnustada noorte isiklike piiride olulisust ja aidata noorel sellega end väärtuslikuna tunda.
3. Jagada oma tarkust, väärtustades teda sellega veel kord (Juul 2012: 71).

Rogers on välja pakkunud, et ka pelk viha väljapaiskamine võib suurendada kohanemist viha või agressiivse käitumisega. Ta pakkus agressiivse käitumise vähendamiseks järgmised võimalused:

1. Keskenduda põgusalt probleemile, asjaoludele, käitumisele, mille pärast vihane ollakse.
2. Reageerida probleemile, mitte rünnata teist inimest. See on eriti oluline tegeledes vihaste laste või nende vanematega (Rogers 2011: 156).

Vägivalla vähendamiseks tuleb:

1. Rääkida noorega rahulikult, kuid kindlalt, et teda süüdistatakse teiste kiusamises. Tuleb nimetada konkreetseid juhtumeid ja paluda tal oma arvamus välja öelda;
2. Ükskõik, kuidas noor oma tegu põhjendab, tuleb kehtestada kindel reegel, et igasugune kiusamine on vastuvõetamatu;
3. Samuti on tähtis, et noor mõistaks, et tulevikus hakatakse tema käitumist hoolega jälgima, et kontrollida, kas kiusamine on lakanud (Woolfson 2004: 170).

On vaja tegevusi ja oskusi, mis esindavad meie väärtusi noorte inimeste juhtimisel, suunamisel, julgustamisel ja toetamisel (Rogers 2011: 22).

Kui noore käitumine on hääletooni või käitumisviisi poolest liiga häiriv või ebaviisakas, tuleb sellele reageerida põgusalt ja rangelt, rõhutades lubamatut käitumist ja taaskeskendades tähelepanu ülesandele või soovitud käitumisele: „Mina ei räägi sinuga sellisel viisil ja ma ootan, et sina minuga ka nii ei räägiks.“ Nii võib öelda noortele, kelle hääletoon on ebaviisakas, nipsakas või üleolev (Rogers 2011: 24).

Selleks et vähendada või leevendada käitumisprobleeme, tuleb tagada teiste noorte turvalisus ning peata situatsioon. Võimalik, et peab probleemkäitumisega noore keskkonnast eemaldama ning võibolla kasutama selleks isegi abi väljastpoolt. Küll aga tuleb anda noorele signaali, et olete valmis temaga rääkima. Küsida alati noorelt endalt tausta ja selgitusi. Peegeldada noore käitumist: “Sina oled okei, aga sinu käitumine...”. Noorega tuleb rääkida ning küsida temalt endalt nõu edasiseks: “Ma ei tea mida teha, aita mind.” Oluline on ka see, et piire ja reegleid seades tuleb seada paika ka enda piir, mitte ainud piirid teistele. Kui noor ise enda käitumise põhjust ei tea, siis tuleb proovida alternatiive, pöörata tähelepanu headele asjadele ja anda noorele uusi võimalusi (Kütt 2015: 18).

Et vähendada agressiivset käitumist, on üldiselt kasulik teada reegleid, mis katavad järgmised valdkonnad:

- kohtlemine (viisakus, kombed, lugupidamine);
- suhtlemine (käsi püsti, „sõbrahää!“ iseseisva õppimise ajal; ka positiivne keelekasutus, aktiivne kuulamine);
- õppimine (koostöö ja toetus, vahendite kasutamine, õpetaja abi / noorsootöötaja abi õiglane kasutamine);
- liikumine (kõndides, mitte joostes; teistega arvestav sisenemine ruumi/väljumine ruumist, teiste isikliku ruumiga arvestamine, mõistlik liikumine);
- probleemide lahendamine (rahumeelne probleemide lahendamine, noorsootöötaja abi kasutamine, vestluse korraldamine ühiste murede lahendamiseks) (Rogers 2011: 40).

Kui noor segab ja kasutab kordarikkuvaid käitumisviise, tuleb:

1. Hoida sekkumise tase ja määr madalal. Pidada meeles „vähimast enim sekkuvaks“ põhimõtet.
2. Hoida (võimalusel) kordarikkuva käitumisega tegelemine ja keelekasutus positiivsena.
3. Pidada meeles, et lugupidaval distsiplineerimisel on hääletoon ja käitumisviis sama tähtsad kui sõnad ise.
4. Võimalusel keskenduda alati „esmaele“ käitumisviisidele või „esmaele“ probleemidele – vältida enda eksitamist „teiseste“ probleemide või käitumisviiside poolt.
5. Võimalusel kritiseerida noore käitumist privaatse, või juhul kui peab seda tegema avalikult, siis teha seda vähimal sekkuval, lühidal ja lugupidaval viisil.
6. Korrigeeriva distsiplineerimise järel anda (võimalusel) hoomamisaega.
7. Kasutada ähvarduste asemel suunatud valikuid.
8. Viidata ruumi kokkuleppele põhiõigustest, kohustustest ja reeglitest (Rogers 2011: 92).

Üks agressiivsuse vähendamise meetodeid on sotsiaalsete oskuste õpetamine rollimängude ja väljamõeldud situatsioonide abil. Keerukamate oskuste õpetuses võib palju abi olla videofilmidest. Need tegevused aitavad noortel väljendada tundeid rahumeelselt ja verbaalselt (Keltikangas-Järvinen, 2011: 119).

Et abistada agressiivse käitumise puhul, on esmalt oluline selgitada agressiivse käitumise tagamaid – kas noor käitub kahjustavalt seetõttu, et:

- 1) noor ei oska oma viha juhtida;
- 2) noorel ei ole sobilikke sotsiaalseid oskusi oma vajaduste rahuldamiseks;
- 3) noore vahetus keskkonnas on agressiivne käitumine normaalne, seda aktsepteeritakse ning noor hindab seda tõhusaks toimetuleku viisiks.

Esimene põhjus on iseloomulik valdavalt reaktiivelt agressiivsetele, viimane pigem proaktiivselt agressiivsetele noortele. Igal juhul on abistamiseks tarvis mitmekülgset lähenemist, milles kindlasti võiks olla keskkonna riskitegurite ülevaatamine ning sotsiaalsete oskuste õpetamine. Hea raamistiku noore plaanipäraseks ja mitmekülgseks abistamiseks koos spetsialistide ja lapsevanematega annab käitumise tugikava rakendamine. Äärmusliku kahjustava käitumise korral võiks kaaluda psühholoogi või psühhiaatri poole pöördumist (Kikas 2010: 161).

Agressiivse käitumisega toimetulemiseks peab kõigepealt välja selgitama, kust agressioon tuli ja mis selle tekkimisele kaasa aitas. Uurijad pakuvad noorukite agressiivse käitumise vähendamiseks ja vältimiseks palju võimalusi. Noored vajavad täiskasvanute tuge, kes aitavad neil oma emotsioone ja käitumist kontrollida. Agressiivse käitumise korral on vaja suunata teismelise tähelepanu teistele toimingutele või asjadele, samuti selgitada, miks ei tohiks oma tegevuses kasutada agressiivsust.

2. MURDEEALISTE AGRESSIIVSE KÄITUMISE PÕHJUSTE JA TOIMETULEKU UURING

2.1. Uuringu eesmärk ja ülesanded

Lõputöö eesmärk on uurida murdeealiste agressiivse käitumise põhjuseid, avaldumise viisid ja agressiivsusega toimetuleku meetodid noorsootöötajate arvates.

Eesmärgist tulenevalt järgmised uurimisküsimused:

- Mis on agressiivne käitumine noorsootöötajate arvates?
- Mis põhjustab murdeealistel agressiivset käitumist noorsootöötajate arvates?
- Kuidas murdeealised tulevad toime agressiivse käitumisega noorsootöötajate arvates?
- Milliseid meetodeid noorsootöötajad kasutavad murdeealiste agressiivse käitumise vähendamiseks või leevendamiseks?

Eesmärgist ja ülesannetest tulenevalt sobib uuringu läbiviimiseks kvalitatiivne uurimisviis.

2.2. Uurimisviis

Käesolevas töös kasutatakse kvalitatiivset uurimisviisi, et saada terviklikku empiirilist andmestikku, mis hõlmaks kvalitatiivseid detaile iseloomustavaid seiku. Kvalitatiivne uurimistöö on tegevus, mis arvestab olukordi ning tõlgendab materjali praktilisel viisil, kasutades uurimisväljal tehtavaid märkmeid. Laherand kirjutab, et kvalitatiivset uuringut kasutades on võimalik andmeid saada vaatluse, intervjuu ja sõnalise suhtlemise kaudu ning keskendutakse tähendusele ja tõlgendustele, mida uuringus osalejad väljendavad. Kvalitatiivseid uuringuid viiakse läbi loomulikus keskkonnas (Laherand 2008: 16-21).

Kvalitatiivne uurimisviis on sobiv, kui ollakse huvitatud üksikasjadest ja loomulikest olukordadest, mida ei ole võimalik uurida eksperimentide kaudu. Kvalitatiivne uurimisviis valiti lähtuvalt töö eesmärgist ja see andis võimaluse mõista, miks murdeealised käituvad agressiivselt ja kuidas nad saavad hakkama agressiivse käitumisega.

2.3. Uuringu metoodika

Kvalitatiivse uurimistöö tüüpiline meetod on intervjuu (Õunapuu 2014: 52). Intervjuu on vestluse vorm andmete kogumiseks uurimisprobleemi lahendamise eesmärgil (Õunapuu 2014:

170). Intervjuu abil saadakse teada, mida inimesed mõtlevad, tunnevad ja usuvad (Laherand 2008: 225). Autor valis poolstruktureeritud intervjuu, selleks, et saada teada, kuidas noorsootöötajad tulevad toime agressiivse käitumisega. Poolstruktureeritud intervjuu tähendab seda, et küsimused on ette valmistatud, aga intervjuu käigus saab teha täpsustusi ja küsimusi juurde küsida. Sellist intervjuud võib nimetada subjektiivseks, kuna vastused on spontaansed ja vastajad toetuvad oma teadmistele ja kogemustele (Laherand 2008: 192-193).

2.4. Uuringu läbiviimine

Poolstruktureeritud intervjuu läbiviimiseks sai autor noortekeskuse direktorilt loa. Intervjuus osales viis noortekeskuse töötajat: neli noorsootöötajat ja direktor.

Individuaalne intervjuu viidi läbi noortekeskuse töötajatega. Intervjuu koosneb kolmest plokist. Esimene plokk on „Noorsootöötajate arusaamine agressiivsusest“ ja koosneb viiest küsimusest. Teine plokk on „Agressiivse käitumise ilmingute kohta töötajate arvates“, mis koosneb viiest küsimusest. Kolmas plokk on „Murdeealiste agressiivse käitumisega toimetulekuks kasutatavad meetodid ja võtted agressiivse käitumise vähendamiseks ja leevendamiseks“ ja koosneb kaheksast küsimusest. Noortekeskuse töötajaid intervjueris autor ise. Intervjuu toimus anonüümselt. Uuringus osalenud noorsootöötajatele on tagatud konfidentsiaalsus, seega ei ole töös esitatud nimesid ega muid isikuandmeid. Töös on kasutatud vastanute tähistamiseks „R“, mis tähendab „respondent“ ja nummerdatud ühest kuni viieni. Poolstruktureeritud intervjuu planeerimisel tuleb küsida respondentidelt nõusolekut osalemiseks. Enne intervjuud küsiti respondentidelt nõusolek vastuste salvestamiseks diktofonile. Kõik osalejad olid nõus küsimustele vastama. Enne intervjuud tutvustati respondentidele töö eesmärki ja intervjuu käiku. Vestluse käigus uurija kasutas ettevalmistatud küsimusi ning küsis juurde täpsustavaid küsimusi. Kõik respondendid vastasid esitatud küsimusele ja nende vastused salvestas autor diktofonile.

Individuaalse poolstruktureeritud intervjuu noorsootöötajatega viidi läbi detsembris 2020. aastal.

2.5. Valim

Valim on objektide väiksem hulk, mis on valitud koguhulgast, mille kohta soovitakse informatsiooni saada. Selleks et uurimistulemused oleksid usaldusväärsed, ei tohi valimit koguhulgast suvaliselt eraldada. Uurimistöös on kasutatud lihtsat juhuvalimit. Lihtne juhuvalim saadakse siis, kui kindlaksmääratud mahuga populatsioonist eraldatakse liikmed lihtsa juhusliku valiku teel. Seejurus on kõigil liikmetel võrdne võimalus valimisse sattuda (Õunapuu 2014: 139-140).

Noortekeskus valiti lihtsa juhuvalimi teel. Uuringu valimisse sattus X linna noortekeskus, kuna selles linnas on üks noortekeskus, sellepärast sattus valimisse just see noortekeskus. Intervjuus osales neli noortekeskuse töötajat ja direktor

Neljal noorsootöötajal on omandatud kõrgharidus noortevaldkonnas ja ühel noorsootöötajal on kõrgharidus omandamisel. Töökogemus respondentidel on kolm kuni seitse aastat.

Noortekeskuse töötajad iga päev näevad, kuidas murdeealised käituvad, puutuvad kokku nende agressiivse käitumise ilminguga ja tulevad toime sellega. Seepärast on neil piisavalt kogemust, et osaleda uuringus.

2.6. Tulemuste analüüsi meetod

Enne kui andmeid analüüsima hakata, peavad need olema dokumenteeritud (Laherand 2008: 271). Tulemuste analüüsimise meetodiks valis autor kvalitatiivse tavapärase sisuanalüüsi. See meetod keskendub teksti sisule ja kontekstilisele tähendusele, mis annab võimaluse teemat sügavamalt uurida ning mõista vastanute arvamusi ning arusaamu teema kohta (Laherand 2008: 290).

Analüüsimisel saab kasutada esitatud tulemusi ja vaid seda infot või materjali, mis on selge sõnaga välja öeldud või faktidega tõestatav (Harro-Loit 2011: 22).

Tavapärase kvalitatiivse sisuanalüüsi puhul esitatakse teooriad või muud uurimistulemused uurimistöö arutelu osas. Saadud tulemuste võidakse võrrelda mõne olemasoleva teooriaga ja teha ettepanekud praktilisteks rakendusteks või edasisteks uurimusteks (Laherand 2008: 292). Sisuanalüüsi käigus püütakse leida varjatud sõnumeid tekstis ja analüüsida neid. Sisuanalüüsi käigus välditakse kasutada numbreid ja matemaatilisi andmeid (Kalmus 2015). Kõik respondendid kodeeriti ja nummerdati, et tagada nende anonüümsus. Respondent 1 on edaspidi (R1) jne. Need märgid asuvad tsitaadi lõpus. Uurimistöö tulemused on esitatud intervjuus saadud tulemuste kaudu tsitaatidena. Tsitaatidest objektiivsema ülevaate saamiseks on kasutatud järgmist transkriptsioonimärki: kursiiv – intervjueeritava kõne.

3. UURINGUTULEMUSTE ANALÜÜS JA ARUTELU

3.1 Intervjuu tulemused

Uuring viidi läbi ühe noortekeskuse noorsootöötajate seas. Kokku osalesid uuringus neli noorsootöötajat ja noortekeskuse direktor. Tulemused esitatakse plokkidena uurimisküsimustele saadud vastuste põhjal.

I. Noorsootöötajate arusaamine agressiivsusest

Esimesele küsimusele: „Mis on agressiivsus Teie arvates“, vastasid respondendid järgmiselt:

//...See on käitumisviisid ja hävitavad tegevused, mis võivad nii füüsiliselt kui emotsionaalselt mõjutada inimest ennast ja ümbritsevaid inimesi...// (R1, R3, R2)

//...Agressiivsus on see, kiudas inimesed käituvad negatiivselt, kui inimene suhtub teistesse inimestesse negatiivselt ja väljendab oma emotsioone ebanormaalse käitumise kaudu ...// (R4, R5)

Mõned uurijad kirjeldavad agressiivsust kui tugevate emotsioonide kogumit (Cacciatore 2015: 30). Noorsootöötajate arvates agressiivsus on murdeealiste emotsionaalne reageering. Need emotsioonid on negatiivsed. Nii teoorias kui ka vastustest on näha, et agressiivsus on negatiivse kahju tekitamine teistele inimestele või asjadele.

Küsimusele „Kuidas Te sõnastate või kirjeldate agressiivset käitumist?“ respondendid vastasid:

//...Jõhkruks, närvilisus, ägedus...// (R1)

//... Käitumise ilming, mis põhjustab teistele füüsilist või vaimset kahju; vastuolus ühiskonna normidega, vaenulikkus teiste inimeste, asjade vastu...// (R3, R4, R5, R2)

Dolgova kirjeldab agressiivset käitumist järgmiselt: “agressiivse käitumise kõige tavalisem määratlus on käitumine, mis tekitab kahju” (Dolgova 2009:6). Kõik respondendid väitsid, et agressiivne käitumine on negatiivne tegevus, mis kahjustab teisi inimesi või asju. Samuti nad arvasid, et agressiivne käitumine on see, kui inimene kahjustab teisi inimesi füüsiliselt, suhtub teistesse inimestesse negatiivselt.

Küsimusele “Mis põhjustab murdeealiste agressiivsust Teie arvates” noortekeskuse töötajad vastasid:

//...Probleemid sõprade, vanemate ja täiskasvanutega, kogenud stressi, madal enesehinnang, esimene armastus...// (R1, R3, R2, R5, R4)

Krips jt arvasid, et tihti muutuvad noored agressivseks, kui neil jääb puudu armastusest, arusaamisest, kui vanematel puudub aeg või tahtmine noortega tegeleda, kui vanemad on autoritaarsed ja kasutavad vägivalda (Krips jt 2012: 16). Murdeealiste agressiivse käitumise põhjuseid on palju. Need võivad olla erinevad perekonna probleemid, suhtlemine sõprade ja eakaaslastega. Noorsootöötajate sõnul võivad agressiivse käitumise põhjused peamiselt olla seotud isiklike probleemidega, mida murdeealised proovivad lahendada agressiivse käitumise kaudu, nagu näiteks suhted teiste inimeste, vanemate, sõprade, sugulaste, õpetajatega. Sageli võib agressiooni põhjuseks olla mingisugune olukord (perekonnas, koolis, sõprade seas), mida murdealine ise lahendada ei oska ja kasutab emotsioonide väljendamiseks agressiivset käitumist, sest ta ei oska probleeme muul viisil lahendada.

Küsimusele „Milliseid agressiivse käitumise liike olete kohanud?“ respondendid vastasid:

//...Instrumentaalset agressiivsust, füüsilist, verbaalset agressiivst, autoaagressiivsust...// (R1, R2, R3, R5, R4)

Sotsiaalpsühholoogias on agressiivsust defeneeritud kui teiste isiku tahtlikku kahjustamist või haavamist. Agressiivse käitumisega indiviid inimese õiguste ega huvidega ei arvesta ning surub jõuga oma tahtmise läbi (Krips 2019: 205). Agressiivse käitumise liigid võivad olla erinevad. Feshbach (1964) leidis, et on olemas kahte liiki agressiivset käitumist: ekspressiivne ja instrumentaalne agressiivsus. Agressiivsust võib jagada füüsiliseks, kaudseks ja verbaalseks. Füüsiline agressiivsus kirjeldab füüsilist kahju tekitavat käitumist (Feshbach 1964: 216). Kaudne agressiivsus viitab käitumistele, mis manipuleerib või kahjustab ohvri gruppi kuulumist ja tema suhteid kaaslastega (Phil 2012: 5). Suurem osa respondentidest vastasid, et nad on kohanud füüsilist ja verbaalset agressiivsust, sest murdeealised väljendavad oma agressiivsust rünnaku või sõimamise kaudu. Samuti on nad kohanud autoagressiivsust ja instrumentaalset agressiivsust. Vastused näitavad, et kõige enam kasutavad murdeealised füüsilist ja verbaalset agressiivsust.

II. Murdeealiste agressiivse käitumise ilmingud ja põhjused noorsootöötajate arvates

Küsimusele „Kui sageli Te puutute kokku murdeealiste agressiivse käitumisega oma töös?“ olid vastused erinevad vaatamata sellele, et kõik noorsootöötajad töötavad ühes noortekeskuses

//...Tihti. Umbes 3-4 korda kuus...// (R1, R5)

//...Kõik sõltub olukorrast ja murdeealiste arvust. Kui käib palju murdeealisi, siis 3-4 korda kuus, kui vähem, siis 1-2 korda kuus...// (R2, R4, R3)

Vastustes on näha, et noorsootöötajad puutuvad tihti kokku murdeealiste agressiivse käitumisega. Nad töötavad erinevate noortega ja seepärast nende vastused on erinevad. Üks noorsootöötaja töötab erivajadustega noortega ja seepärast ta vastas, et ta puutub kokku murdeealiste agressiivse käitumisega peaaegu iga päev. Kuna noortega töötavad inimesed näevad iga päev, kuidas murdeealised käituvad, milline on nende tuju ja kas nendel on mingid probleemid või mitte. Tavaliselt agressiivsus tõuseb noortevahelistes suhetes ja noorsootöötaja märkab seda kohe ja lahendab olukorra.

Küsimusele „Millised faktorid mõjutavad murdeealiste agressiivset käitumist?“. Olid vastused järgmised:

//...Ülemäärane ärevus, sest murdeealistel ei ole vahendid sellega hakkama saamiseks, iseloom, kasvatus...// (R1, R3)

//... Halb psühholoogiline keskkond, ühiskond, majanduslik olukord peres, olukord riigis, kehvad suhted õpetajate ja klassikaaslastega...// (R2, R4, R5, R3)

Dolgova arvates faktorid, mis soodustavad agressiivse käitumise tekkimist, võivad olla järgmised: individuaalsed faktorid - psühholoogilised asotsiaalse käitumise eeltingimused, mis raskendavad lapse kohanemist ühiskonnas; psühholoogilis - pedagoogilised faktorid – kooli ja koduse kasvatus puudujäägid; sotsiaal-pedagoogilised faktorid – ebasoodsad suhted peres, koolikaaslaste ja sookaaslastega; isiksuslikud faktorid – laps ise aktiivselt valib, kellega suhelda; sotsiaalsed faktorid, mis kujunevad sotsiaal majanduslike tingimuste tulemusel (Dolgova 2009: 6-7).

Respondendid ütlesid, et murdeealiste agressiivset käitumist mõjutavad paljud faktorid. Igal murdealisel on omad agressiivse käitumise põhjused. Kõige levinumad on psühholoogiline keskkond, majanduslik olukord peres, probleemid eakaaslaste ja õpetajatega.

Agressiivne käitumine mõjutab peamiselt murdealist. Küsimusele: „Millised on murdeealiste agressiivse käitumise mõjud ja tagajärjed tema tulevikule teie arvates?“ respondendid vastasid:

//...Siis, kui agressiivse käitumise ilminguga olukord on juhtunud, saab murdealine teatud määral ikkagi aru, mida ta tegi, tekib süüütunne, et ta tekitas teisele inimesele kahju, tunneb end ebamugavalt, võib tekkida probleeme seadustega...// (R1, R3, R5)

//... Kui murdeealist ei peatata kohe, võib ta agressiivset käitumist pidada normiks. Võib esineda probleeme teiste inimestega, arusaamatusi klassikaaslaste ja õpetajatega. Agressiivsus võib iga kord olla kasvava jõuga. Tulevikus võib see halvasti mõjutada ühiskonna sotsiaalset seisundit, ei suuda luua suhteid teiste inimestega...// (R2, R4)

Tulemused on näidanud, et igal juhul toob agressiivne käitumine kaasa negatiivsed tagajärjed. Tavaliselt ei ilmne tagajärjed kohe, kuid tulevikus võib see halvasti mõjuda, kui murdeas on käitunud agressiivselt ja ei saanud abi.

Noortekeskust külastavad erinevas vanuses noored. Autor tahtis teada, kuidas murdealiste vanus mõjutab agressiivset käitumist ja respondendid vastasid ühtemoodi, et selles vanuses hormoonid mõjutavad agressiivse käitumise teket. Noorsootöötajad vastasid:

//...Selles vanuses noortel toimuvad protsessid, mis seotud hormoonidega, noored ei oska neid protsesse juhtida ja seepärast nendel ilmneb agressiivne käitumine...// (R1, R2, R3, R4, R5).

Kõik noorsootöötajad arvasid, et vanus mõjutab agressiivset käitumist. Cacciatore (2015) on kirjutanud, et kasvades noor valetab tihti ja vannub, lipitseb sõprade ees ja häbeneb oma vanemaid. Murdeealised kasutavad erinevaid viise oma eesmärkide saavutamiseks ja need viisid tihti tekitavad teistele ohtu.

Iga murdealine ilmutab oma agressiivset käitumist erinevalt. Küsimusele „Milliseid agressiivse käitumise ilminguid olete kohanud murdealiste käitumises?“ noorsootöötajad vastasid järgmiselt:

//...Kuulujuttude levitamine, ignoreerimine, boikoteerimine...// (R1)

//...Füüsiline vägivald, kaklus, psühholoogiline vägivald, koolikiusamine, küberkiusamine, enesepiitsutamine, kättemaks, solvamine, kodust põgenemine...// (R1, R2, R3, R5, R4)

Agressiivse käitumise ilminguid on palju. Viimasel ajal väga levinud agressiivse käitumise ilming on koolikiusamine ja küberkiusamine. Need vormid sisaldavad kakluseid, kuulujuttude levitamist, ignoreerimist. Dolgova (2009) sõnastas agressiivsust järgmiselt: füüsiline: löömine, peksmine, tapmine. Sõnaline: karjumine, sõimamine, ropendamine, narrimine. Kaudne: kuulujuttude levitamine, ignoreerimine.

Küsimusele „Millistes olukordades tavaliselt avalduvad murdealistel agressiivse käitumise ilmingud?“ noorsootöötajad vastasid:

//... Kui murdeealine ei saa teha, mida tahab; kui midagi ei õnnestu...// (R1, R5)

//...Kui murdealised ei leia mõistmist...// (R2, R4)

//...Võitlus ressursi, koha, asjade, oma koha eest hierarhias, lemmikasjade pärast, enesehinnangu suurendamise nimel...// (R3)

Respondentide arvamused olid erinevad, arvati, et murdealised tavaliselt avaldavad oma agressiivset käitumist, kui nad ebaõnnestuvad, kui ei leia teiste inimestega ühist keelt ja kui võitlevad ressursside pärast, näiteks lemmikasja, oma õiguste eest.

III. Murdealiste toimetulek agressiivse käitumisega ning meetodid ja võtted, mis aitavad agressiivset käitumist vähendada ja leevendada noorsootöötajate arvates

On tähtis teada, kuidas tulevad murdealised ise toime agressiivse käitumisega. Tegelikult on väga palju võimalusi, kuidas murdeealine võib ise hakkama saada agressiivse käitumisega. Noorsootöötajate arvates murdealisi aitavad toime tulla agressiivse käitumisega:

//...Hobide ja treeningute kaudu...// (R1, R4, R5, R2)

//...Puhkus, õues, suhtlemine sõpradega...// (R2)

//...Lõhuvad asju, karjuvad, nutavad...// (R3)

Kahjuks saavad murdealised selles vanuses harva oma agressiivse käitumisega ise hakkama. Tavaliselt vajavad nad selleks täiskasvanute abi. Kõige levinum vahend on hobidega tegelemine. Kui murdeealine tegeleb lemmiktegevusega, siis ta rahuneb.

Noored vajavad teadmisi, kuidas kehva tunde ja keeruliste emotsioonidega toime tulla, neile ei piisa vaid sellest, kui näidata teed õige otsuseni jõudmiseks. Noortele tuleks õpetada nii raskustega toime tulemist kui ka meeldivas suunas püüdlemist (Cacciatore 2015: 31). Küsimusele: „Millist abi murdealised vajavad oma agressiivse käitumisega toime tulemiseks?” respondendid vastasid:

//...Spetsialistide abi, suhtlemine täiskasvanutega, psühholoogilist nõustamist, ...// (R1, R5, R2, R3)

//...Noorsootöötajate, sotsiaaltöötajate, sõprade abi...// (R4)

Vastused näitavad, et esiteks vajavad murdealised spetsialistide abil. Kui viimased nendega suhtlevad ja selgitavad olukorda, siis tulevikus nad käituvad teistmoodi. Kui noorsootöötaja ei

oska aidata, siis koos murdeealisega pöördub ta teiste spetsialistide poole. Tavaliselt see on psühholoog või sotsiaaltöötaja.

Agressiivsuse vältimiseks või vähendamiseks tuleb aidata murdeealistel oma tunnete reguleerimisega paremini toime tulla. Tunnustus sisukas mäng, heade ideede või muu sellise kasutamine näitab, et täiskasvanu näeb ja väärtustab murdeealiste head käitumist (Kraav jt 2017: 85).

Agressiivse käitumise vähendamiseks on vaja aru saada, mida tuleb teha, et rahustada murdealisi. On vaja rahulikult reageerida murdeealiste agressiivsele käitumisele. Küsimustele: „Kuidas noorsootöötajana suhtute ja reageerite murdeealiste agressiivsele käitumisele?” respondendid vastasid järgmiselt:

//...Rahulik suhtumine. Kui ma midagi näen, kuulen, siis ma ei karju. Mõistan miks murdealine käitub sellisel moel, proovin tema emotsioone kontrollida. Proovin tekkinud olukorras stressi vähendada...// (R1, R3, R5)

//... Ei tohi kurjustada, tuleb rahulikult reageerida. Esimestel minutitel on vaja näidata murdeealistele, et olen valmis teda aitama. Seejärel on vaja rääkida ja ledia põhjus, miks ta seda tegi, ja pakkuda murdeealistele muud asendustegevust...// (R2, R4)

Vastustest on näha, et esiteks tuleb reageerida rahulikult, ei tohi karjuda. Noorsootöötajad suhtuvad rahulikult ja proovivad aidata murdeealistel hakkama saada agressiivse käitumisega. Samuti tuleb selgitada, et selline käitumine on halb ja see võib viia halbade tagajärgedeni. Ellamik (2020: 16) arvab, et murdeealistega, kes agressiivselt käituvad, tuleb tegeleda pidevalt, kehtestada normid ja reeglid. Eelkõige tuleks probleemset käituvat murdealisi puhul välja selgitada, kas käitumisprobleemid on sotsiaalsed või on vajalik meditsiiniline sekkumine. Tavaliselt noorsootöötajad puutuvad kokku sotsiaalsete probleemidega, mis põhjustavad agressiivset käitumist.

Agressiivselt käituv murdealine vajab sageli mõistmist ja empaatiat, samuti reegleid, konkreetset abi ja oodatava käitumise demonstreerimist. Kui murdealine agressiivselt käitub, tuleb selline käitumine viivitamatult peatada. Kui murdealine rahuneb, on vaja selgitada talle agressiivse käitumise tagajärgi. Noorsootöötaja peaks olema selles murdeealistele eeskujuks. Küsimusele „Milliseid agressiivse käitumise ennetamise meetodeid Te teate?“, respondendid vastasid:

//...Isolatsioon, teise tegevuse pakkumine, läbirääkimised, foorumteatri meetod, erinevatel teemadel koolitused, näiteks projektikirjutamise koolitus...// (R1, R3)

//...Suhtlemine, kunstiteraapia, olukorra peegeldamine, tähelepanu kõrvale juhtimine, rollimängud...// (R4, R5, R2)

Küsimusele „Milliseid meetodeid kasutate murdeealiste agressiivse käitumise vähendamiseks, leevendamiseks või ennetamiseks oma töös?” noorsootöötajad vastasid:

//...Üks meetoditest, mis töötab mitte ainult agressiivse käitumise ennetamiseks, vaid ka kõigis eluvaldkondades, on rollimäng, olukorra mängimine, modelleerimine. Minu töös aitab mind foorumteatri meetod...// (R1, R2)

//...Vestlused spetsialistidega, vestlused vanematega, meistriklassid, koolitused psühholoogidega, politseitöötajatega, teistesse tegevustesse kaasamine, ...// (R3, R5, R4)

Intervjuu tulemused näitasid, et peamiselt kasutavad noorsootöötajad meetodeid, mida oli kirjeldatud eespool, kuna need meetodid on oma tõhusust tõestanud. Lisaks kogemustele, teadmistele ja praktikale on oluline osata hinnata oma võimeid, kui edukalt noorsootöötajad murdeealiste agressiivse käitumisega hakkama saavad, muudel juhtudel pöörduvad noorsootöötajad teiste spetsialistide, näiteks psühholoogide poole.

3.2 Uurimustulemuste arutelu

Uurimustöö eesmärgist lähtudes viidi neli noorsootöötajate ja direktoriga läbi poolstruktureeritud intervjuu, mida analüüsid saadi vastused lõputöö uurimisküsimustele.

Selleks huvitas uurijat eelkõige kuidas noorsootöötajad defineerivad agressiivsuse mõistet ja millised on nende teadmised agressiivsuse ja agressiivse käitumise kohta, et üheselt mõista teemat, mida hakatakse uurima. Intervjuu tulemustest selgus, et noorsootöötajad kirjeldavad agressiivsust ja agressiivset käitumist, kui teist inimest või asju kahjustavat tegevust. Nad kirjeldasid agressiivsust, seostades seda käitumisega. Oma vastustes nad väidavad, et agressiivsus on negatiivne ilming, millega kaasnevad hävitavad tegevused ja agressiivne käitumine. Noorsootöötajate vastuste põhjal võib öelda, et nende kontseptsioon taandub ainult negatiivsetele emotsioonidele, kuigi tegelikult on agressiivsuse mõiste palju laiem. Noorsootöötajate arvamused erinevad teaduslikust määratlusest agressiivse käitumise kohta, kus tuuakse esile agressiivsuse ja agressiivse käitumise erinevaid lähenemisi. Toetudes teoreetiliste seisukohtadega selgub, et ladinakeeles „*agressio*“ tähendab pealetungimist või millegi saavutamise vahendit (Niiberg, Urva 2009: 14). Samuti määratletakse agressiivsust kui reaktsiooni, mille tagajärjel teine organism saab valu stiimuleid (Dolgova 2009: 7) või kirjeldatakse agressiivsust kui tugevate emotsioonide kogumit (Cacciatore 2015: 30). Dolgova väidab veel, et agressiivsus on isiksuseomadus, mis seisneb valmisolekus ja eelistuses

vägivaldseid vahendeid kasutada oma eesmärkide saavutamiseks (Dolgova 2009: 5). Uuring näitab, et noorsootöötajate vastused on suunatud eelkõige sellele, et agressiivsus on emotsioonide negatiivne väljendus ja emotsionaalne reageering asjadele, mis ei meeldi ja see tekitab negatiivseid emotsioone. Võrreldes noorsootöötajate vastuseid teoreetiliste seisukohtadega, võib öelda, et noorsootöötajad arvavad, et agressiivsus on emotsioonide väljenduse viis, aga teadlased kinnitavad, et agressiivsus on vahend eesmärkide saavutamiseks.

Agressiivsuse käitumise puhul võib öelda, et noorsootöötajatel oli raske seda mõistet defineerida, kuid, nad selgitasid seda näidete abil. Nad väitsid, et agressiivne käitumine on jõhkrus, närvilisus, vastuolu ühiskonnas kehtivate normidega. Nad määrasid oma vastustes agressiivset käitumist, kui murdeealiste emotsionaalseid ilminguid, iseloomustades agressiivset käitumist negatiivsete väljenduste ja tunnete kaudu. Teaduskirjanduses on uurijad määranud agressiivset käitumist erinevate kirjeldustega. Krips jt väidavad, et agressiivne käitumine so, selline käitumine, mille „puhul inimene rikub teise õigusi, sunnib teist selleks õigust omamata, tõstab teise peale häält, kurjustab, söimab jms ja/või on vägivaldne“ (Krips jt 2012: 97). Niiberg ja Urva väidavad, et psühholoogiliselt on see käitumisviis, mis väljendub isikutevahelistes suhetes sõnalise või kehalise vägivaldse toiminguna (Niiberg, Urva 2009: 14). Noorsootöötajad oma vastustes kirjeldasid agressiivset käitumist negatiivsete emotsioonide ilminguna. Teoreetilised seisukohad asetavad rõhu käitumuslikule poolele ehk siis millegi või teise õiguste rikkumisele, oma eesmärkide saavutamise nimel.

Kui rääkida agressiivse käitumise põhjustest, siis võib öelda, et agressiivset käitumist ja agressiivsust põhjustavad erinevaid faktorid. Noorsootöötajad oma vastustes tõid välja järgmised põhjused: probleemid sõprade, vanemate ja täiskasvanutega, stressi kogemine, madal enesehinnang, esimene armastus. Nende vastustes on näha kõige levinumad ja lihtsamad põhjused, mis murdeealistel agressiooni tekitavad. Intervjuu põhjal võib öelda, et noorsootöötajad puutuvad kokku oma töös harva tõsisemate agressiivse käitumise põhjustega. Tulemused näitavad, et ebapiisavate teoreetiliste teadmiste tõttu võivad nad mitte märgata agressiivse käitumise avaldumist. Sest kirjanduses leidub palju enam põhjuseid, miks murdeealised käituvad agressiivselt. Toetudes teoreetilises osas toodud uurijate arvamustele saab väita, et kõigepealt agressiivset käitumist mõjutab perekond. Murdeealised omandavad valdava osa oma käitumismallidest, hoiakutest ja väärtusorientatsioonidest vanematelt (Krull 2018: 127). Krips jt arvavad, et tihti muutuvad murdeealised agressiivseks, kui neil jääb puudu armastusest, kui vanematel puudub aeg või tahtmine murdeealistega tegeleda, kui vanemad on autoritaarsed ja kasutavad vägivalda (Krips jt 2012: 16). Kui rääkida perest ja vanematest, siis Kornienko väidab,

et just vanematelt nad omandavad valdava osa oma käitumismallidest. (Kornienko 2012: 8). Noorsootöötajad tõid oma vastustes põhjused, mis Dolgova arvates on sotsiaal-pedagoogilised, isiksuslikud, st madal enesehinnang ja esimene armastus. Kuid Dolgova nimetab ka agressiivse käitumise põhjustena psühholoogilis - pedagoogilisi faktoreid. (Dolgova 2009: 6). Noorsootöötajate vastustes ei selgunud, et agressiivset käitumist põhjustab arvutis mängimine, kuid interneti kasutamine murdeeas võib samuti viia agressiivse käitumiseni. Interneti kasutamise tulemusena võivad murdeealistel kujuneda negatiivsed sotsiaalsed interaktsioonid nagu küberkiusamine ja seksuaalsele kõlvatusele ahvatlemine (Värnik jt 2015: 63). Efimova ja Beresneva kirjutavad, et need, kes jälgivad sageli vägivalda või puutuvad silmitsi agressiiooniga kokku internetis hakkavad ümbritsevat maailma tajuma vaenuliku, ähvardavana, mis viib reaalses elus agressiivse käitumiseni (Efimova, Beresneva 2016: 111). Kornienko rõhutab kolme põhjust, miks murdeealised käituvad agressiivselt. Nendeks on: tegevuse piiramine; murdeealine ei oska ja ei tea kuidas oma emotsioone kontrollida; tema ümbruskonnas kõik käituvad samamoodi (Kornienko 2012: 8). Noorsootöötajad jätsid välja toomata tänapäeval levinud agressiivse käitumise põhjused nagu sõltuvusaineid, varajane suitsetamine, alkoholi tarbimine, narkootikumid ja mürgised ained (Guljaeva 2002: 108). Intervjuus noorsootöötaja rõhutasid, et faktoreid, mis mõjutavad murdeealiste agressiivset käitumist on palju. Kuid oskasid nimetada ainult üksikuid. Nad tõid välja need, millega on kokkupuutunud, nagu ülemäärane ärevus, halb psühholoogiline keskkond, majanduslik olukord peres, kehvad suhted õpetajate ja klassikaaslastega, iseloom, kasvatus, olukord riigis. Noorsootöötajate sõnul, agressiivset käitumist mõjutab ka murdeealiste vanus. Nende poolt toodud agressiivse käitumise põhjused on konkreetsed ja näitavad millega nad on kokku puutunud. Tegelikult on agressiivse käitumise põhjuseid märksa rohkem. Teoreetilises kirjanduses on toodud välja järgmised agressiivse käitumise põhjused murdeeas, nagu massmeedia, sh televisioon. Liigne telerivaatamine ja vägivaldne telemeedia võivad põhjustada noortes agressiivset käitumist (Raudsepp 2012: 9). Paljud noored vaatavad televiisorit üksinda ning seda piiramatul hulgal. See aga võib põhjustada mitmeid füüsilisi, sotsiaalseid ning emotsionaalseid probleeme sh agressiivsust (Häidberg 2013: 7). Oma vastutes noorsootöötajad ei märkinud agressiivse käitumise põhjusena intellektuaalse arengu puudulikkust. Võib öelda, et uuringus osalenud noorsootöötajad oskasid välja tuua väheseid murdeealiste agressiivse käitumise põhjuseid. Noorsootöötajad peaksid teadma agressiivse käitumise avaldumise põhjuseid, selleks et mõista murdeealiste käitumist ja aidata neil oma probleeme lahendada. See omakorda, võib aidata noorel jõuda kiiremini oma algse agressiivse käitumise põhjuseneni ja lahendada oma probleemi.

Teades agressiivse käitumise põhjused on samuti vaja teada ka agressiivse käitumise liike. Intervjuudes noorsootöötajatega selgus, et nad teavad ainult nelja agressiivse käitumise liiki, nendeks olid instrumentaalne, füüsiline, verbaalne ja autoagressiivne. Noorsootöötajate sõnul nad puutuvad kõige tõenäolisemalt kokku füüsilise ja verbaalse agressiooniga, kuna need on kõige levinumad agressiivsuse ilmnemise liigid nende igapäevatoos. Sellele juhivad tähelepanu ka Krips jt (2012: 9-10) Füüsilise agressiivsuse puhul tekitatakse füüsilist kahju. Selle liigiga puutuvad noorsootöötajad kokku kõige sagedamini. Tavaliselt see on kaklused või rünnakud. Kuid teoreetilisest kirjandusest leiab märksa enam agressiivse käitumise liike, mida võib märgata ka murdeealiste käitumises. Verbaalse agressiivsuse puhul avaldub see emotsioonide ja sõnade kaudu. Verbaalse agressiivsega on noorsootöötajad puutunud kokku ja tavaliselt on see väljendunud kuulujutude levitamises ja ignoreerimises. Instrumentaalse agressiivsuse eesmärk on pakkuda seda, mis on vajalik või soovitud (Phil 2012: 4-5). Mitmed autorid toovad esile erinevaid liike. Krips jt määratlevad agressiivse käitumise liike vastavalt eesmärkidele: pseudoagressiivsus - käitumisviis, millega tehakse teistele kahju tahtmatult. Kaitseagressiivsus, kus reageeritakse otsese ohu puhul kohe, oletatava ohu puhul hinnatakse situatsiooni. Konformne agressiivsus, mis ei ole tingitud indiviidi isiklikust soovist teistele liiga teha, vaid kellegi käsust. Kuritahtlik agressiivsus on teiste tahtlik kahjustamine (Krips jt 2012: 9-10). Phil (2012: 5) toob välja veel kaudse agressiivsuse, kus manipuleeritakse või kahjustatakse ohvri gruppi kuulumist ja tema suhteid kaaslastega. Ekspressiivse agressiivsuse puhul on kallaletungija eesmärk panna oma ohver kannatama siia kuuluvad sellised teod nagu tapmised, vägistamised ja teised vägivaldsed kuriteod, mis on suunatud ohvri vigastamisele (Feshbach 1964: 216). Samuti jäi noorsootöötajatel mainimata selline levinud murdeealiste agressiivse käitumise liik nagu manipuleerimine. Teiste inimestega manipuleerimine oma eesmärkide saavutamiseks on samuti agressiivse käitumise levinud liik. Noorsootöötajate vastuste põhjal võib väita, et nad nimetasid agressiivse käitumise liike, mida on murdeealiste käitumises kerge märgata ja mida nad on kogenud. Erinevate liikide ja nende sisu tundmine aitaks noorsootöötajatel märksa enam eristada murdeealise agressiivset käitumist.

Noorsootöötajate arvates, murdeealised väljendavad oma agressiivset käitumist erinevalt. Ühed levitavad kuulujutte, ignoreerivad, kasutavad füüsilist vägivalda, kaklevad. Teised kuulutavad boikoti välja, põgenevad kodust, solvavad, kiusavad. Sageli ei oska murdeealised reageerida erinevatele olukordadele ja konflikte lahendada eakaaslastega, seepärast kasutavad nad eesmärgi saavutamiseks agressiivset käitumist. Murdeealised käituvad agressiivselt, kui neil keelatakse nende soovile vastavat tegevust või kui midagi neil ei õnnestu. Samuti kui neid ei mõisteta või

toimub võitlus ressursi, asjade, oma koha eest hierarhias, lemmikasjade pärast, enesehinnangu tõstmise nimel. Teoreerilises kirjanduses on toodu välja järgmised väljenduse viise: murdeealine võib jääda ilma loata sõprade juurde ööbima või isegi korra kodust põgeneda. Koolist puudub põhjuseta ja sageli unustab koolitööd tegemata. Murdeealine väljendab agressivset käitumist kakluse kaudu, sülitab, rõhitseb (Cacciatore 2015: 140-155). Murdeealised saavad nooremate õpilaste sundimine tegema midagi vastu nende tahtmist või tekitab kehavigastusi (Jazõkov 2007: 10).

Cacciatore (2015: 31) on seisukohal, selleks, et toime tulla murdealiste agressiivse käitumisega, on vaja anda neile teadmisi, kuidas kehva tunde ja keeruliste emotsioonidega toime tulla, neile ei piisa vaid sellest, kui näidata teed õige otsuseni jõudmiseks. Noortele tuleks õpetada nii raskustega toime tulemist kui ka meeldivas suunas püüdlemist. Noorsootöötajate arvates murdeealised tulevad toime agressiivse käitumisega hobide ja treeningute kaudu või kui puhkavad, suhtlevad sõpradega. Kuid sageli nad lõhuvad asju, karjuvad või nutuvad. Murdeeas saavad nad ise hakkama oma agressiivse käitumisega harva. Seepärast noorsootöötajad kasutavad murdealiste agressiivse käitumise toimetulemiseks erinevaid meetodeid. Nende sõnul nad tunnevad agressiivse käitumisega toimetulemiseks järgmiseid meetodeid: isolatsiooni, teisele tegevusele ümberlülitamist, läbirääkimisi, foorumteatri meetodit, erinevatel teemadel koolituste läbiviimist, näiteks projektikirjutamise koolitus, suhtlemist murdeelistega, olukorra peegeldamist, tähelepanu kõrvale juhtimist, rollimänge. Võib öelda, et noorsootöötajad teavad kõige levinumaid meetodeid agressiivse käitumise toimetulemiseks. Tavaliselt nad kasutavad neid meetodeid agressiivse käitumise vähendamiseks tekkinud olukordades, toetudes isiklikele kogemustele. Oma vastustes nad kahjuks ei toonud välja konkreetseid meetodeid, mida saaks kasutada agressiivse käitumisega toimetulekuks ja mis aitaks murdealisel tulevikus paremini mõista ja lahenda agressiivse käitumisega seotud probleeme. Nende loeteludest puuduvad meetodid, mis aitavad murdealisel mõista agressiivse käitumise tegelikke põhjuseid ja oma emotsioonidega toime tulla, näiteks „Viha juhtimise treeninguid“. Seepärast oleks hea, kui noorsootöötajad enda teadmisi selles valdkonnas täiendaks.

Kui murdeealised käituvad agressiivselt, noorsootöötajad sageli selgitavad neile, agressiivsuse negatiivseid tagajärgi. Selle meetodi puhul on oht, et osa murdealisi võivad võtta seda, kui moraali lugemist ja jätkata oma käitumist. Teiste sageli kasutatavate meetoditena tõid noorsootöötajad veel ümberlülitumist teise tegevusse, tähelepanu pööramist teistele asjadele, erinevate spetsialistide kutsumist rääkima, näiteks psühholoogi vestlust murdeelistega. Murdealiste agressiivse käitumise ennetamiseks ja vähendamiseks peaks noorsootöötajad

kasutama erinevaid meetodeid. Teoreetilises kirjanduses on pakutud palju erinevaid meetodeid agressiivse käitumisega toimetulemiseks, näiteks Keltikangas-Järvinen (2011: 119) pakub välja sotsiaalsete oskuste õpetamiseks spetsiaalseid ja väljamõeldud situatsioonidega rollimänge. Keerukamate oskuste õpetamiseks võib abi saada videofilmidest. Need tegevused aitavad murdeealistel väljendada tundeid rahumeelselt ja verbaalselt. Murdeealiste jaoks on oluline pakkuda võimalust kasvada turvalises kogukonas. Samuti on tähtis, et tunnustataks ja arendataks murdeealise andeid, huvisid ja loovust (Noortevaldkonna... 2014: 5). Agressiivsuse vältimiseks või vähendamiseks tuleb aidata murdeealistel oma tunnete reguleerimisega paremini toime tulla. Tunnustus sisukas mäng, heade ideede või muu selline näitab, et täiskasvanu näeb ja väärtustab murdeealise head käitumist (Kraav jt 2017: 85). Noortega, kes agressiivselt käituvad, tuleb tegeleda pidevalt, kehtestada normid ja reeglid (Ellamik 2020: 16). Noorsootöötajana tuleb viia koos noortega ellu tegevusi, mis loovad nende ümber keskkonna, kus tuntakse end toetatuna, hinnatuna ja tunnustatuna (Jüristo 2014: 92-93).

Noorsootöötajatega tehtud intervjuu tulemuste põhjal võib öelda, et noorsootöötajad teavad agressiivsuse ja agressiivse käitumise mõistest pealiskaudselt. Agressiivsuse ja agressiivse käitumise mõiste noortekeskuse töötajate arvates on käitumine, mis kahjustab teisi. Teoreetilises kirjanduses seostatakse agressiivsust kui tugevate emotsioonide kogumit või motiveeritud destruktiivset käitumist, ühiskonna vormidele ja reeglitele mitte vastavat käitumist.

Murdeealistega töötades peavad noorsootöötajad agressiivsuse ja agressiivse käitumise mõisteid, murdeealiste agressiivset käitumise põhjuseid, mis soodustavad murdeealiste agressiivse käitumise teket. Selleks, et mõista, murdeealise agressiivset käitumist, peaksid noorsootöötajad pöörama rohkem tähelepanu tema käitumisele ja sellele, kuidas ta teiste inimestega suhtleb. Selles eas on oluline murdeealist toetada ja aidata tal emotsioone kontrollida. Murdeealiste aitamiseks noorsootöötajad peavad välja selgitama põhjused, miks ta käitub agressiivselt ja millised tegurid seda mõjutavad. Noorsootöötaja peab olema murdealistele eeskujuks.

Noorsootöötajate arvates, murdealised ei oska oma negatiivseid emotsioone kontrollida ja seepärast tihti väljendada oma emotsioone agressiivse käitumise kaudu. Mõnikord nad tulevad oma agressiivse käitumisega toime meelepärase tegevuse või treeningute abil, kui nad puhkavad, suhtlevad oma sõpradega või karjuvad ning nutuvad, see aitab murdeealistel vabaneda negatiivsetest emotsioonidest. See räägib sellest, et murdealised peavad õppima, kuidas toime tulla agressiivsete tunnetega. Selles olukorras saavad aidata noorsootöötajad, kes peaksid noori toetama, nende arengus osalema ja väärtustama murdeealiste head käitumist.

Agressiivse käitumisega toimetulemiseks noorsootöötajad peaksid murdeealistele näitama oma soovi toetada ja aidada neid, seega peavad nad looma turvalise keskkonna ja kasutama rohkem erinevaid meetodeid, mis on konkreetselt suunatud agressiivse käitumisega toimetulemiseks. Vastutest on näha, et noorsootöötajad kasutavad tavalisi meetodeid, aga teoreetiline kirjandus pakub palju erinevaid meetodeid, mida nad saaks kasutada. Selleks nad vajaksid koolitusi, kus saaksid laiendada oma kasutatavate meetodite repertuaari.

3.3 Uuringu järeldused ja ettepanekud

Agressiivsust peetakse käitumiseks, mis on vastuolus kõigi normidega ja mis võib põhjustada füüsilist ja moraalset kahju nii endale kui teistele.

Esimese uurimisküsimusele agressiivsuse ja agressiivse käitumise kohta saadi vastused mille põhjal autor järeldab, et noortekeskuse töötajad määratlesid agressiivsust seostades seda käitumise ja negatiivse ilminguga, millega kaasnevad hävitavad tegevused ja agressiivne käitumine. Noorsootöötajate arvamused erinevad teaduslikust määratlusest agressiivse käitumise kohta, kus tuuakse esile agressiivse käitumise erinevaid lähenemisi. Noorsootöötajate teadmised agressiivse käitumise kohta, piirdusid isiklike kogemuste ja näidetega. Selle põhjal võib järeldada, et nende teadmised nende mõistet kohta ei ole piisavad

Uuringust selgus murdeealiste agressiivset käitumist põhjustab noorsootöötajate arvates erinevad faktorid. Noorsootöötajate vastustest selguvad kõige levinumad ja lihtsamad põhjused nagu probleemid sõprade, vanemate ja täiskasvanutega, stressi kogemine, madal enesehinnang, esimene armastus. Tegelikult on agressiivsel käitumisel palju põhjuseid ja üks peamistest põhjustest on perekond, Internet, televisioon, emotsioonide kontrollimatust jne. Selle põhjal võib järeldada, et noorsootöötajatel ei ole piisavalt teadmisi agressiivse käitumise põhjustest.

Uurides murdeealiste agressiivse käitumisega toimetulekut noorsootöötajate arvates murdeealised tulevad toime agressiivse käitumisega hobide ja treeningute kaudu või kui puhkavad, suhtlevad sõpradega. Kuid sageli nad lõhuvad asju, karjuvad või nutuvad. Seega võib öelda, et mõned murdeealised tulevad oma agressiivse käitumisega toime. Kuid selleks, et murdeealised tuleks toime agressiivse käitumisega, on vaja anda neile teadmisi, kuidas kehva tunde ja keeruliste emotsioonidega toime tulla. Tulemuste põhjal võib järeldada, et murdeealised siiski ise sellega hakkama ei saa ja nad vajavad selleks noorsootöötajatelt vastavid teadmisi.

Uurides murdeealiste agressiivse käitumise vähendamise ja leevendamise meetodeid mida noorsootöötajad kasutavad võib järeldada, et nad kasutavad erinevaid meetodeid nagu, ümberlülitumist teisele tegevusele, tähelepanu pööramist teistele asjadele, erinevate spetsialistide

kutsumist rääkima, näiteks psühholoogi vestlust murdeealistega aga need meetodid on igapäevased ja ei anna alati agressiivse käitumise probleeme täielikult lahendada. Uuringust selgus, et noorsootöötajad ei õpeta murdealisi oma emotsioonidega toime tulema. Saadud tulemuste põhjal võib järeldada, selleks, et murdealiste agressiivset käitumist vähendada ja leevendada vajaksid noorsootöötajad koolitusi mitmekesiste meetodite kasutamiseks.

Analüüsides uuringutulemusi ja toetudes järeldustele teeb autor järgmised ettepanekud X linna noortekeskuse töötajatele:

1. Osaleda agressiivse käitumise koolitusel.
2. Pöörata rohkem tähelepanu murdealine agressiivse käitumise põhjustele.
3. Viia läbi süstemaatiliselt rollimänge sotsiaalsete oskuste arendamiseks sh. agressiivsuse käitumise teemal.
4. Teha koostööd agressiivselt käituvate murdealiste vanematega.
5. Toetada noori oma emotsioonide kontrollimisel.

Käesoleva uurimistöö tulemused põhinevad X linna noortekeskuse töötajate arvamustel ning neid ei saa üldistada. Tulevikus annab see uuring võimaluse uurida seda teemat laiemalt.

KOKKUVÕTTE

Käesoleva lõputöö teema on „Agressiivse käitumise avaldumise põhjused murdeas ja sellega toimetulek noorsootöötajate arvates“.

Lõputöö eesmärgiks on selgitada välja murdeealiste agressiivse käitumise põhjused, avaldumise viisid ja agressiivsusega toimetuleku meetodid noorsootöötajate arvates. Selleks viidi läbi uuring, milles osalesid X linna noortekeskuse neli töötajat ja direktor, kellega viidi läbi poolstruktureeritud intervjuu.

Töö teoreetilises osas anti ülevaade agressiivsuset, agressiooni ja agressiivse käitumise mõistest, liikidest, tekkimise faktoritest ja põhjustest ning agressiivse käitumisega toimetulekust. Teoreetiliselt on kindlaks tehtud, et agressiivsuse, agressiooni ja agressiivse käitumise definitsioonil on palju erinevaid määratlusi. See võib olla emotsioonid, soov oma eesmärgi saavutada või teise õiguste rikkumine, see võib olla reaktsiooni, mille tagajärjel teine organism sai valu stiimuleid, keskkonna tegurid. Agressioon määratleti kui sisemises pinges, peituv jõud; n konkreetse eesmärgiga protsessi. Agressiivne käitumine on käitumisviis, kus kahjuatakse teiste huve, kus rikutakse teiste õigusi. Agressiivse käitumise põhjusteks võivad olla perekond; massimeedia kasutamine, sh internet ja televisioon; sõltuvusained; ebasoodsad suhted eakaaslaste või kaaslastega; intellektuaalse arengu puudulikkus. Agressiivse käitumise liike on palju. Nendeks on pseudoagressiivsus, kaitseagressiivsus, konformne agressiivsus, kuritahtlik agressiivsus, füüsiline, verbaalne, kaudne agressiivsus, instrumetnaalne agressiivsus ja ekspressiivne agressiivsus. Samuti teoreetilises osas on toodu välja erinevaid võimaluseid agressiivse käitumisega toimetulemiseks. Need võimalused on õpetada murdealisi oma negatiivsete emotsioonidega toime tulema; õpetada sotsiaalseid oskusi rollimängude kaudu, luua turvaline keskkond, tunnustada murdealise huvisid, luua võimalused arendamiseks. Agressiivse käitumisega toime tulemiseks tuleb kehtestada normid ja reeglid.

Uurimuse tulemused näitasid, et noorsootöötajad kitsalt defineerivad agressiivsust ja agressiivset käitumist. Võib öelda, et noorsootöötajatel on ühtne arusaam agressiivset käitumisest, et see on negatiivne ilming, millega kaasnevad hävitavad tegevused ja agressiivne käitumine. Teoreetilistes allikates defineeritakse seda mõistet peamiselt kui emotsioonide kogumit, emotsionaalset reageeringut, eesmärkide saavutamstne. Noorsootöötajate arvates murdealised käituvad agressiivselt erinevatel põhjustel. See võib olla probleemid sõprade, vanemate ja täiskasvanutega, stressi kogemine, madal enesehinnang, esimene armastus. Noorsootöötajad ei süvene murdealiste probleemidesse ja oma vastustes nad toetuvad isiklikele kogemusele.

Uurimistöö tulemuste põhjal on näha, et keskmiselt puutuvad nad agressiivse käitumisega kokku 2 - 4 korda kuus. Noorsootöötajatel puuduvad murdeealiste agressiivse käitumise tuvastamiseks vajalikud teoreetilised teadmised. Tegelikult on palju teisi põhjuseid miks murdeealised käituvad agressiivselt, nendeks on perekond, massmeedia, konfliktid teiste inimestega. Noorsootöötajate arvates, murdeealised tulevad ise agressiivse käitumisega toime hobide või treeningute kaudu või karjuvad, nutavad, lõhuvad. Noorsootöötajate arvamus põhineb nende isiklikul kogemusel ja näitab selgelt, et kõik murdeealised ei kasuta efektiivseid toimetuleku viise.

Uurides murdeealiste agressiivse käitumise vähendamise ja leevendamise meetodeid mida noorsootöötajad kasutavad, selgus, et nad kasutavad erinevaid meetodeid nagu, ümberlülitumist teisele tegevusele, tähelepanu pööramist teistele asjadele, erinevate spetsialistide kutsumist rääkima, näiteks psühholoogi vestlust murdeealistega aga need meetodid on igapäevased ja ei anna alati agressiivse käitumise probleeme täielikult lahendada. Uuringust selgus, et noorsootöötajad ei õpeta murdeealisi oma emotsioonidega toime tulema.

Uurimistöö järelduseks on see, et igal murdeealisel on oma agressiivse käitumise väljendusviis. Kõige sagedamini väljendavad murdeealised agressiivsust füüsiliselt või verbaalselt. Noortekeskuse töötajatel on erinevad meetodeid agressiivse käitumise vähendamiseks ja toimetuletamiseks. Noorsootöötajad kasutavad oma töös meetodeid, mis ei aita alati murdeealistel agressiivse käitumisega toime tulla, vaid kõrvaldavad selle ilmingu ajutiselt. Kuid murdeealiste abistamiseks peab välja selgitama põhjused, miks ta käitub agressiivselt ja seejärel kasutada erinevaid meetodeid, et aidata murdeealistel agressiivse käitumisega toime tulla.

Töö autor tegi X linna noortekeskuse töötajatele ettepanekuid, kuidas töötajad saavad noorte agressiivse käitumisega mitmekesisemaid meetodeid kasutades toime tulla.

Kokkuvõtteks hindab autor, et püstitatud eesmärk on saavutanud, sest autor sai vastuseid oma uurimusküsimusele.

Töö on suunatud noortekeskuse töötajatele, keda huvitab murdeealiste agressiivse käitumise teema.

SUMMARY

The title of the final thesis is: “Causes manifestations of aggressive behavior in adolescence and coping with them according to youth workers“. The author of the thesis is a student from the Narva College of University of Tartu, called Tatjana Mišina. The original workpiece was created during 2020–2021 university year, and was initially written in Estonian language. The thesis consists of 51 pages and Nelly Randver was assigned as a task supervisor.

The aim of the work was to study the reasons for the aggressive behavior of adolescents, the ways in which it may be manifested and youth workers methods and opinion on how to deal with it.

The theoretical part provides an overview of the concept of aggression, aggressive behavior, reasons, types and methods used to cope with aggressive behavior in adolescence. Do they need adults' help to be able to cope with their aggressive behavior. Youth workers involve teens in their activities, they help them to cope with their aggressive behavior through informal learning and other different methods.

In the empirical part there are the goals, research methods, sampling, provided research results, reasoning and conclusions.

The research method used in the work is totally qualitative, it is semi-structured interviews, also to analyze the conventional results was used qualitative content analysis. The study involved 4 workers and the principal of the youth center of X city. Each youth worker was interviewed individually. The analysis was based on theory and youth workers answers.

In the empirical part there are X Youth Centre employees interview responses to what is aggressiveness, aggressive behavior, what kind of reasons might be deemed reasonable factors for aggressive behavior in adolescents, how do teens cope with violent behavior, and what methods are used by youth workers to reduce and mitigate youths aggressive behavior.

As a result, it was concluded that youth workers understand the concepts of aggression and aggressive behavior from their personal experience, however their understanding of the causes of aggressive behavior is limited to their impact on certain manifestations of aggressive behavior. In their practice they only use the following methods: conversation, switching to another activity,

involvement in activity, role play or forum-theater method. This shows that youth workers do not have enough knowledge to deal with the manifestations and causes of teens aggressive behavior.

Several methods they use help to resolve the situation here and now, however in the long term perspective to support adolescents with aggressive behavior there will be more effective methods required.

To conclude, the objective has been attained, responses to research questions about aggression, aggressive behavior, the reasons for aggressive behavior and methods used by youth workers to reduce aggressive behavior and coping with it were received.

KASUTATUD KIRJANDUS

Aasvee, K., Liiv, K., Oja, L. Härm T., Streimann, K., Eha, M. 2016.

https://www.tai.ee/terviseandmed/uuringud?limit=10&filter_catid=5&filter_year=0&filter_pubid=0&filter_languageid=0&filter=HBSC&filter_order=p.publish_year&filter_order_Dir=DESC
(viimati vaadatud 13.01.2021)

Baron, R. A.; Richardson, D. R. 1994. Perspectives in social psychology. Human aggression

Bartol, C.R. 1995. Criminal Behavior: a psychosocial approach

Baum, H. 2004. Ma pidin vihast lõhki minema!: kuidas toime tulla raevu ja agressiooniga

Bushman, B. J.; Huesmann, L. R. 2010 Aggression

Cacciatore, R. 2015. Agressiivsuse astmed

Dolgova A. Агрессия в младшем и школьном возрасте. Диагностика и коррекция. Москва, 2009

Efimova T., Beresneva A. Интернет и подростковая агрессивность: грани проблемы, Санкт-Петербург, 2016

Ellamik, P. 2020. Põhikooli õpilaste agressiivne käitumine: töötajate arusaamad, toimetulekuvõtted, sekkumismeetodid. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/68169/pille_ellamik_%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y
(viimati vaadatud 23.12.2020)

Feshbach, S. 1964. The function of aggression and the regulation of aggressive drive

Fromm, E. Анатомия человеческой деструктивности. Москва, 1994

Guljaeva K. Агрессивность в подростковом возрасте и ее коррекция. 2006

Harro-Loit, H. (Koost.) 2011. Väärtusarenduse analüüs - miks ja kuidas? Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, Tartu Ülikooli eetikakeskus.

Hiimäe, E.; Kivisaar, K. 2011. Mõista ja toeta oma last

Huesmann, L. R. 1988. An information processing model for the development of aggression

Häidberg, A. 2013. Televisiooni vaatamisele kuluva aja seos koolieeliku käitumisviisidega. Tartu Ülikool

- https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/30590/haidberg_anni.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Jazõkov, J. 2007. Agressivset kriminaalset käitumist ennustavad tegurid. Sisekaitseakadeemia
- <https://digiriiul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/1820/2007%20Janno%20Jaz%C3%B5kov.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (viimati vaadatud 23.12.2020)
- Juul, J. Agressiivsus: teejuht agressiivsete laste ja noorte paremaks mõistmiseks
- Jüristo, K. 2014. Kaasava noorsootöö käsiraamat
- Kalmus, V. 2015. Kvalitatiivsed uurimismeetodid sotsiaalteadustes
- Keltikangas-Järvinen, L. 1992. Agressiivne laps. Kuidas suunata lapse isiksuse arengut
- Kikas, E. 2008 Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes
- Kornienko, A. Детская агрессия. Простые способы коррекции нежелательного поведения ребенка, Екатеринбург, 2012
- Kraav, I., Kraav, S.-L., Kruuda, Ü., Liiger, M., Pärn, M. 2017. Lapsehoidja käsiraamat
- Krips, H. 2019. Suhtlemiskonfliktid lastega ja laste ümber
- Krips, H., Siivelt, P., Rajasalu, A. (2012). Suhtlemine probleemsete õpilastega
- Krull, E. 2001. Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat
- Kütt, S. 2015. Avatud noorsootöö on kui džungel
- Laherand, M.-L. 2008. Kvalitatiivne uurimisviis
- Loeber, R., Hay, D. F. 1997. Key Issues in the Development of Aggression and Violence from Childhood to Early Adulthood
- Neyvaldt, D. (2007). Agressiivne käitumine: selle põhjused ja kontroll ("Viha juhtimise" kursuse efektiivsuse uurimuse põhjal). Sisekaitseakadeemia
- https://digiriiul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/1910/2007_Neyvaldt%2cDagmar.pdf?sequence=1&isAllowed=y (viimati vaadatud 23.12.2020)
- Niiberg, T., Urva, T. 2009. Enesekehtestamine – Ei või Jah
- Noortevaldkonna arengukava 2014-2020, 2014
- https://www.hm.ee/sites/default/files/noortevaldkonna_arengukava_2014-2020.pdf (viimati vaadatud 11.01.2021)

Noortevaldkonna arengukava 2021-2035, 2021

https://www.hm.ee/sites/default/files/noortevaldkonna_arengukava_2035_eelnou_0.pdf (viimati vaadatud 11.01.2021)

Oja, L., Piksööt, J., Aasvee, K., Haav, A., Kasvandik, L., Kukk, M., Kukke, K., Rahno, J., Saapar, M., Vorobjov, S. 2018. Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2017/2018. õppeaasta uuringu raport

https://www.tai.ee/terviseandmed/uuringud?limit=10&filter_catid=5&filter_year=0&filter_pubid=0&filter_languageid=0&filter=HBSC&filter_order=p.publish_year&filter_order_Dir=DESC

(viimati vaadatud 13.01.2021)

Penthin, R. 2003. Agressiivne laps

Pihl, T-M. 2012. Agressiivsuse eri liike mõõtva küsimustiku väljatöötamine ja nende liikide ning õpilase keskmise hinde seoste uuring. Tartu Ülikool

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/24493/pihl_tuuli_maarja.pdf (viimati vaadatud 23.12.2020)

Platonova, N. Агрессия у детей и подростков: учебное пособие / под редакцией Н. М. Платоновой. Санкт – Петербург, 2006

Raudsepp, G. 2012. Televisiooni osatähtsus 5-6-aastase lapse elus Jõgeva maakonna lasteaijalaste näitel. Tartu Ülikool <http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/25936/Raudsepp.pdf> (viimati vaadatud 13.01.2021)

Rogers, B. 2011. Käitumine klassiruumis

Tšernõh, H. 2014. Влияние телевидения и интернет на личностное развитие подростка

Tšugunova, K., Paniševa, M., Štšelina S. 2016. Влияние СМИ на формирование девиантного поведения подростков

Tõnisson, U., Salumaa, M., Klaassen, A. 2011. Probleemse käitumise ennetamise ja juhendamise hea tava käsiraamat

Uibo, K. 2014. Õpilaste hinnangud prosotsiaalse käitumise ja agressiooni ilmingute sagedusele õpilaste omavahelistes suhetes ja suhetes õpilastega

Uueni H. 2014. Erinevate kooliastmete õpilaste arusaam klassijuhataja ülesannetest ja nende täitmiseks vajalikest oskustest Saaremaa ühisgümnaasiumi näitel. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/41615/uueni_hanna_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y (viimati vaadatud 23.12.2020)

Vanem, L. 2014. Noorsootöö vajalikkus, sellest eemalejäämise põhjused ja tagajärjed Kuressaare linna näitel. Tartu Ülikool Pärnu Kolledž

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/43644/vanem_lii.pdf (viimati vaadatud 11.01.2021)

Veike, H. 2018. Tartu linna lasteaedade õpetajate toimetulek lapse agressiivse käitumisega. Tartu Ülikool

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/61494/veike_helena_ma.pdf?sequence=1&isAllowed=y (viimati vaadatud 23.12.2020)

Värnik, A., Sisask, M., Värnik, P., Mark L., Vaikma J., Rebane K., Mitendorf A. 2015. Koolinoorte vaimne Tervis kokkuvõte – raport. Tallinn.

Wolfson, Richard C.. (2004). Why Do Kids Do That?

Õunapuu, L. 2014. - kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence=1&isAllowed=y (viimati vaadatud 23.12.2020)

LISAD

Lisa 1. Intervjuu küsimuste kava

NOORSOOTÖÖTAJATE ARUSAAMINE AGRESSIIVSUSEST

- 1) Mis on agressiivsus Teie arvates?
- 2) Kuidas Te sõnastate või kirjeldate agressiivset käitumist?
- 3) Mis põhjustab murdeealiste agressiivsust Teie arvates?
- 4) Milliseid agressiivse käitumise liike olete kohanud?

MURDEEALISTE AGRESSIIVSE KÄITUMISE ILMINGUD JA PÕHJUSED NOORSOOTÖÖTAJATE ARVATES

- 1) Kui sageli Te puutute kokku murdeealiste agressiivse käitumisega oma töös?
- 2) Millised faktorid mõjutavad murdeealiste agressiivset käitumist?
- 3) Millised on murdeealiste agressiivse käitumise mõjud ja tagajärjed tema tulevikule Teie arvates?
- 4) Kuidas murdeealiste vanus mõjutab agressiivset käitumist Teie arvates?
- 5) Milliseid agressiivse käitumise ilminguid olete kohanud murdeealiste käitumises?
- 6) Millistes olukordades tavaliselt avalduvad murdeealistel agressiivse käitumise ilmingud?

MURDEEALISTE TOIMETULEK AGRESSIIVSE KÄITUMISEGA NING MEETODID JA VÕTTED, MIS AITAVAD AGRESSIIVSET KÄITUMIST VÄHENDADA JA LEEVENDADA NOORSOOTÖÖTAJATE ARVATES

- 1) Kuidas tulevad murdeealised ise toime agressiivse käitumisega?
- 2) Millist abi murdeealised vajavad oma agressiivse käitumisega toime tulemiseks?
- 3) Kuidas noorsootöötajana saate aidata murdeealisi agressiivse käitumisega toime tulemisel?
- 4) Milliseid agressiivse käitumise ennetamise meetodeid Te teate?
- 5) Milliseid meetodeid kasutate murdeealiste agressiivse käitumise vähendamiseks, leevendamiseks või ennetamiseks oma töös?